

PAWEŁ GUT

ORCID [0000-0003-3148-3298](https://orcid.org/0000-0003-3148-3298)

pawel_gut@wp.pl

(Uniwersytet Szczeciński, Archiwum Państwowe w Szczecinie)

USTAWOWE PODSTAWY DZIAŁANIA ARCHIWÓW NIEMIECKICH. FEDERALNE I KRAJOWE USTAWY ARCHIWALNE

Słowa kluczowe: ustawa archiwalna, prawo archiwalne, archiwa, Niemcy, Archiwum Federalne (Bundesarchiv), archiwa krajowe

Streszczenie

Ustawy archiwalne definiują cele i zadania archiwów. Nowoczesne ustawodawstwo w tej dziedzinie zaczęło kształtować się od czasów rewolucji francuskiej. Według Elanie Goh prawo archiwalne i archiwa w poszczególnych państwach były tworzone w dwóch nurtach: rewolucyjnym i ewolucyjnym. Federalny urząd państwa niemieckiego posiada odbicie również w prawie archiwalnym, organizacji archiwów, zarządzaniu dokumentacją i zasobem archiwalnym. Wpływ na jego kształt ma m.in. różnorodność tradycji archiwalnych i przeszłość ustrojowa Niemiec, dlatego też prawo archiwalne stanowi wypadkową obu nurtów jego tworzenia. W Republice Federalnej Niemiec aż do lat 80. XX w. zagadnień zasobu archiwalnego i archiwów nie regulowały ustawy archiwalne (*Archivgesetze*), lecz inne przepisy, najczęściej zarządzenia administracyjne. Zmiany nastąpiły po uchwaleniu aktu prawnego o ochronie danych osobowych i tajemnicy. Pierwszą ustawę archiwalną krajową przyjęła Badenia-Wirtembergia w 1987 r., a ustawę federalną (*Bundesarchivgesetz*) podpisano w styczniu 1988 r. Do 1997 r. wszystkie kraje związkowe otrzymały legislacje regulujące omawiane kwestie. W ciągu kolejnych dwóch dziesięcioleci były one nowelizowane lub zastępowane przez nowe. Wśród tych ostatnich na szczególną uwagę zasługuje ogłoszona w 2017 r. związkowa ustawa archiwalna. Ustawy archiwalne w Niemczech stanowią zwięzłe dokumenty, które definiują główne problemy zasobu archiwalnego, zarządzania dokumentacją (też elektroniczną) i organizacji archiwów. Lakoniczność tych legislacji powoduje, że w trakcie tworzenia ustaw wpływających na archiwa (np. o ochronie danych osobowych), te pierwsze nie wymagają obszernych nowelizacji.

PAWEŁ GUT

ORCID [0000-0003-3148-3298](https://orcid.org/0000-0003-3148-3298)

pawel_gut@wp.pl

(University of Szczecin, State Archives in Szczecin)

STATUTORY GROUNDS FOR THE ACTIVITY OF GERMAN ARCHIVES. FEDERAL AND NATIONAL LAWS ON ARCHIVES

Keywords: law on archives, archival legislation, archives of the Federal Republic of Germany, Federal Archive (Bundesarchiv), national archives of Germany

Abstract

Laws on archives lay down the purposes and tasks of archives. Modern archival legislation began to develop as early as at the time of the French Revolution. According to Elanie Goh, the development of archives and the enactment of archival law was either revolutionary or evolutionary. The federal political system of Germany is also reflected in its law on archives, in the organisation of archives, in record management and in its archival fonds. This results, for example, from the variety of archive traditions and from the past political systems in Germany, which is why the country archival legislation relies on both enactment trends. Up until the 1980s, the issue of archival fonds and archives in the Federal Republic of Germany, a democratic state, was not regulated by laws on archives (*Archivgesetze*) but by other regulations instead, usually administrative orders. This changed due to personal data protection and confidentiality legislation. The first domestic law on archives was adopted by Baden-Württemberg in 1987, and the federal act (*Bundesarchivgesetz*) was signed in January 1988. By 1997, all the states received archival legislation, which was either amended or re-enacted over the next two decades. A new federal law on archives was announced in 2017. German laws on archives are concise documents that address the main aspects of archival fonds, record management (also for electronic records) and archive organisation. Being so laconic, the legislation does not require vast modifications during the creation of other laws that influence archives (for example, personal data protection laws).

Współczesne państwo niemieckie posiada ustrój federalny, co ma odzwierciedlenie w wielu sferach życia prawnego, politycznego i społecznego. Wiele dziedzin życia, oprócz przepisów ogólnopaństwowych (federalnych), jest regulowanych aktami prawnymi wydawanymi przez władze ustawodawcze i wykonawcze krajów związkowych¹. Dotyczy to również prawa archiwalnego i samych archiwów, szerzej: zarządzania dokumentacją i archiwizacji materiałów archiwalnych². Podobnie rozproszony system archiwalny, wynikający z federalnej struktury państwa, posiadają inne kraje niemieckie: Austria i Szwajcaria³.

Celem artykułu jest przedstawienie tej różnorodności w zakresie prawa archiwalnego w Republice Federalnej Niemiec, zarówno na poziomie ogólnopaństwowym, jak też krajów związkowych.

Podstawę źródłową pracy stanowią przepisy dotyczące archiwów i archiwaliów, przede wszystkim ustawy – federalna oraz landowe i stenogramy z obrad parlamentu federalnego relacjonujące procesowanie ustaw archiwalnych w 1988 i 2017 r. Sięgnięto ponadto do wybranych przepisów archiwalnych dominujących w Niemczech wyznań religijnych: kościołów ewangelickiego i katolickiego. W artykule wykorzystano również literaturę przedmiotu, przede wszystkim opracowania dotyczące tworzenia prawa archiwalnego w krajach niemieckich, komentarzy do wydanych ustaw, a także dyskusji o potrzebie opracowania tego typu regulacji prawnych.

W 1997 r. Luciana Duranti w haśle o archiwistyce zamieszczonym w encyklopedii bibliotekoznawstwa i nauki o informacji (*Encyclopedia of Library and Information Science*) stwierdziła, iż kolebką prawa archiwalnego był starożytny Rzym, choć współczesne prawo i zasady archiwalne kształtować zaczęły się w XIX w.⁴ Z kolei Elanie Goh w encyklopedii nauki archiwalnej z 2015 r. (*Encyclopedia of archival science*), idąc za L. Duranti, wskazała, że nowoczesne prawo archiwalne datuje się od czasów rewolucji francuskiej i dekretu o archiwach z 25 czerwca 1794 r. Według autorki hasła *Archival legislation*, prawodawstwo archiwalne rozwijało się dwutorowo, pierwsze w toku rewolucyjnych

¹ Ustrój polityczny Niemiec opiera się na ustawie zasadniczej z 1949 r. (Grundgesetz), a także konstytucjach krajów związkowych z lat 1946–1947 oraz 1990 r. Zob.: W. Frotscher, B. Pieroth, *Verfassungsgeschichte*, Monachium 2014, s. 358–398.

² F. Kahlenberg, *Deutsche Archive im West und Ost. Zur Entstehung des Staatlichen Archivwesens seit 1945*, Düsseldorf 1972; S. Nawrocki, *Państwowa służba archiwalna w RFN*, „Archeion” 1980, t. 70, s. 241–244.

³ O archiwach w Austrii zob.: J. Gaul, *Organizacja i zakres działania archiwów w Austrii na szczeblu centralnym (ogólnokrajowym) i regionalnym (krajowym)*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 97–110. Ustawodawstwo archiwalne federalne i krajowe zebrał w 2017 r. Ulrich Nachbaur, zob.: *Oesterreichische Archivgesetze. Stand 20. September 2017*, Herausgegeben von U. Nachbaur, Bregencja 2017. O archiwach szwajcarskich zob. m.in.: Z. Wdowiszewski, *Archiwa szwajcarskie*, „Archeion” 1930, t. 6–7, s. 84–101; F. Burgy, B. Roth-Lochner, *Les Archives en Suisse Au la fureur du particularisme*, „Archives” 2002–2003, vol. 34 Nr. 1–2, s. 37–80.

⁴ L. Duranti, *Archival Science*, [w:] *Encyclopedia of Library and Information Science*, ed. A. Kent, Nowy Jork 1997, s. 1, 4.

zmian, wzorem Francji. Wówczas archiwa i prawo archiwalne tworzone w rzeczywistości ustrojowej i społecznej, kiedy nowo kreowane władze państwowe stanowiły własną organizację zarządu państwem. Drugi nurt, ewolucyjny, w którym archiwum centralne, czy też placówki regionalne, wywodzą się z organów już istniejących w strukturach państwa czy prowincji, np. kancelarii⁵.

E. Goh stwierdziła także, że prawo archiwalne stanowi narzędzie służące do tworzenia archiwów, zarządzania dokumentacją i jej archiwizacji. Ustawodawstwo definiuje cel i zadania archiwów oraz określa ich kompetencje. Jednocześnie legislacje prawne ograniczają archiwa w ich działaniu, sytuują je w określonym kontekście administracyjnym (strukturze zarządu państwem). Z tego też powodu archiwa ograniczone są m.in. w zakresie nadzoru nad zarządzaniem dokumentacją w administracji. Nie ulega wątpliwości, że archiwiści powinni mieć dużo większy wkład w tworzenie norm prawnych, których efektem jest powstająca dokumentacja, muszą posiadać wiedzę o tworzeniu norm prawnych i politycznych, mających wpływ na zarządzanie i przechowywanie dokumentacji. Ale władze polityczne posiadają często odmienne preferencje, które nie zawsze są zbieżne z tworzonymi przepisami archiwalnymi⁶. W dyskusji o roli archiwów w społeczeństwie pojawia się stanowisko, że archiwa otwarte są jednym z fundamentów demokratycznego państwa prawa, że nie mają skrywać tajemnic, lecz być miejscem dostępu do rzetelnej informacji⁷.

Odnosząc się do powyższych rozważań, stwierdzić należy, że archiwa w państwie niemieckim stanowią wypadkową obu nurtów tworzenia prawa i organizowania zarządu nad zasobami archiwalnymi. Wiąże się to z wielowątkową przeszłością placówek odpowiedzialnych za zabezpieczanie i przechowywanie dokumentacji archiwalnej, wynikającą z partykularyzmu krajów niemieckich, które zostały zjednoczone w 1871 r. w II Rzeszę, następnie funkcjonowały w ramach Republiki Weimarskiej, III Rzeszy, Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz Republiki Federalnej Niemiec (do 1990 r.), a współcześnie stanowią składowe jednostki państwa federalnego.

Według niemieckiego słownika archiwalnego autorstwa Angeliki Menne-Haritz, prawo archiwalne (*Archivrecht*) to prawne regulacje, które są istotne dla spraw archiwalnych, łącznie z ustawami archiwalnymi (*Archivgesetze*). Te ostatnie autorka słownika objaśniła jako ustawy na poziomie federalnym i krajowym, określające dostęp do zasobu archiwalnego (*Archivgut*) i zadania archiwów. Na poziomie administracji komunalnej, odpowiednie regulacje ustalane są rów-

⁵ E. Goh, *Archival legislation*, [w:] *Encyclopedia of archival science*, ed. L. Duranti, P.C. Franks, Nowy Jork 2015, s. 60.

⁶ Ibidem, s. 63.

⁷ Zob. szerzej: U. Schäfer, *Quod non est in actis, non est in mundo. Zur Funktion öffentlicher Archive im demokratischen Rechtsstaat*, [w:] *Alles was Recht ist. Archivische Fragen – juristische Antworten. 81. Deutscher Archivtag in Bremen*, Fulda 2012, s. 57–78; F.J.W. van Kann, *Seid mutig – Archive dienen der Information und nicht der Geheimhaltung!*, [w:] *ibidem*, s. 51–55.

nież w statutach. Przedmiotem ustawodawstwa archiwalnego jest rozważenie z jednej strony wolności dostępu do informacji i badań naukowych, z drugiej ochrony prawnej zainteresowanych osób poprzez ustalenie terminów dostępu do dokumentacji⁸. Anna-Bettina Kaiser, autorka hasła o prawie archiwalnym (*Archivrecht*) w leksykonie archiwalnym stwierdziła ponadto, że wydawane ustawy archiwalne za podstawowe zadanie archiwów uznają zabezpieczanie zasobu archiwalnego oraz jego ochronę przed wybrakowaniem, zniszczeniem, czy innymi formami utraty. Te regulacje są podstawą do wydawania przepisów o wartościowaniu i brakowaniu dokumentacji administracji państwowej (publicznej), określają dostęp do niej, wyznaczają granice prawnych terminów interesu publicznego, a także regulują dostęp do archiwaliów⁹.

Z kolei autorzy leksykonu zarządzania dokumentacją i archiwizacji, Steffen Schwalm i Reiner Ullrich, zdefiniowali pojęcie „prawo archiwalne” jako ogół norm do regulowania zadań, statusu prawnego i właściwości archiwów państwowych w administrowaniu i wykorzystaniu zarchiwizowanych danych (*Aufzeichnung*). Natomiast pojęcie „ustawa archiwalna” określili jako federalne i krajowe przepisy regulujące zadania, organizację, właściwości i pozycję archiwów w administracji¹⁰.

Archiwa tworzone w XIX w. i pierwszej połowie XX w. w krajach niemieckich, a także w zjednoczonym państwie, swe istnienie opierały na przepisach administracyjnych niemających charakteru ustawowego, choć na potrzebę takich regulacji wskazywano już na przełomie XIX i XX w. Analizę problemu przedstawił w 1905 r. Georg Wolfram, dyrektor archiwum w Metz¹¹.

Po 1918 r. władze federalne Niemiec i krajów związkowych nie podjęły się uregulowania statusu archiwów państwowych ani zarządzania dokumentacją w osobnych przepisach ustawowych, choć dyskusja na ich temat toczyła się zarówno w środowisku archiwalnym, jak i na forum politycznym. Szczególnie ważkim problemem było objęcie nadzorem administracji archiwalnej archiwów prywatnych (niepaństwowego zasobu archiwalnego), zwłaszcza wobec zmieniających się warunków ustrojowo-społecznych (upadek monarchii, zmniejszenie znaczenia szlachty w życiu państwa). Paul Kehr, ówczesny Generalny Dyrektor Pruskich Archiwów Państwowych (General Dyrektor der preussischen Staatsarchive), w artykule o 100-leciu niemieckiej administracji archiwalnej stwierdził: „Im dłuższy jest brak prawa archiwalnego, tym bardziej odczuwane

⁸ A. Menne-Haritz, *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Nachdruck der 3., durchgesehenen Auflage, Marburg 2006, s. 45, 46.

⁹ A.-B. Kaiser, *Archiv und Recht*, [w:] *Handbuch Archiv. Geschichte, Aufgaben, Perspektive*, Herausgegeben von M. Lepper, U. Raulff, Stuttgart 2016, s. 107.

¹⁰ *Lexikon Dokumentenmanagement und Archivierung*, Herausgegeben von S. Schwalm, R. Ullrich, Berlin 2008, s. 21, 24.

¹¹ G. Wolfram, *Gesetzliche Regelung des Schutzes von Archivalien und der Beaufsichtigung nichtfachmännisch verwalteter Archive und Registraturen*, „Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der Deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine” 1905, Jg. 53, s. 399–419.

jest to jako wielkie zło” („Ueberhaupt wird der Mangel eines Archivgesetzes je länger je mehr als ein großer Übelstand empfunden”)¹². Na zebraniu przedstawicieli archiwów niemieckich w Berlinie w 1925 r. przedstawiono postulat „Archivalienschutzgesetz für das Reich”¹³. Projekty ustaw archiwalnych przygotowywano także w czasach nazistowskich (1936, 1942), ale nie wprowadzono ich w życie¹⁴.

W okresie międzywojennym (1918–1939) w archiwach krajów związkowych nadal obowiązywały przepisy z XIX w., a nowe regulacje miały charakter zarządzeń czy rozporządzeń władz wykonawczych¹⁵. Podstawą działania pruskich archiwów był edykt kanclerza księcia Karla Hardenberga z 25 marca 1819 r. do radcy Karla Georgia Raamera, dyrektora Geheimes Staatsarchiv oraz przepisy z 1867 r.¹⁶ Również utworzone Archiwum Rzeszy (Reichsarchiv) działało w oparciu o decyzję rządu centralnego Niemiec z 9 września 1919 r., w której polecono Ministrowi Spraw Wewnętrznych je powołać¹⁷. Przepisy o archiwaliach, ich ochronie i zabezpieczeniu, a także udostępnianiu wynikały z wielu przepisów ustawowych, jak też rozporządzeń. Zabezpieczenie archiwaliów miejskich w Niemczech opierało się przed 1945 r. na Ordynacji Gminy (*Deutsche Gemeindeordnung*) z 30 stycznia 1935 r., która w kraju związkowym Prusy zastąpiła przepisy ustawy miejskiej z 1853 r. i następnie 1933 r.¹⁸

Budowa nowych regulacji prawnych dotyczących archiwów rozpoczęła się w Niemczech w pierwszych latach po II wojnie światowej równocześnie we wszystkich strefach okupacyjnych. Już 13 sierpnia 1945 r. Decernat Spraw Archiwów i Bibliotek Landu Brandenburgia (Dezernat Archiv und

¹² P. Kehr, *Ein Jahrhundert preußischer Archivverwaltung*, „Preußische Jahrbücher” 1924, H. 196, s. 177; E. Müller, *Die Notwendigkeit eines preußischen Archivgesetzes*, „Preußische Jahrbücher” 1925, H. 201, s. 315–325.

¹³ H. Thimme, *Die Notwendigkeit eines Archivalienschutzgesetzes für das Reich*, „Archiv für Politik und Geschichte” 1925, s. 202–207; R. Reimann, *Kulturgutschutz und Hegemonie. Die Bemühungen der staatlichen Archive um ein Archivalienschutzgesetz in Deutschland 1921 bis 1972*, Münster 2003, s. 3–9.

¹⁴ W. Leesch, *Archivgutschutz und Archivpflege. Geschichte, Organisation und Aufgaben*, „Der Archivar” 1950, Jg. 3, s. 139–140; R. Reimann, op.cit., s. 9–27.

¹⁵ A. Brennecke, *Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des Europäischen Archivwesens*, bearbeitet und ergänzt von W. Leesch, Lipsk 1953, s. 368–433.

¹⁶ R. Koser, *Die Neuordnung des preußischen Archivwesens durch den Staatskanzler Fürsten von Hardenberg*, Lipsk 1904; Instruktion für Beamten der Staatsarchive in den Provinzen, vom 31. August 1867, „Ministerialblatt für die gesamte innere Verwaltung in den Königlich Preußischen Staaten”, 1867, Jg. 28, s. 327–331. Zob. też: J. Weiser, *Geschichte der preußischen Archivverwaltung und ihrer Leiter. Von den Anfängen unter Staatskanzler von Hardenberg bis zur Auflösung im Jahre 1945*, Kolonia–Weimar–Wiedeń 2000, s. 3–220.

¹⁷ E. Müsebecke, *Der Systematische Aufbau des Reichsarchivs*, „Preussische Jahrbücher” 1923, H. 191, s. 294–318.

¹⁸ W. Leesch, op.cit., s. 122–146; H.-J. Schreckenbach, *Archivrecht in Brandenburg aus historischer Sicht*, „Brandenburgische Archive. Mitteilungen aus dem Archivwesen des Landes Brandenburg” 1995, H. 6, s. 6–7.

Bücherangelegenheiten) wydał zarządzenie dla władz komunalnych o zabezpieczeniu archiwaliów i registratur¹⁹. Aktywnym gremium w zakresie organizacji przepisów archiwalnych i działalności archiwów był Niemiecki Wydział Archiwalny (der Deutsche Archivausschuss) działający od 1947 r.²⁰ oraz Niemieckie Zjazdy Archiwalne (Deutscher Archivtage) odbywające się od 1949 r. W ich trakcie działały komisje redakcyjne opracowujące kolejne projekty ustaw o ochronie archiwaliów. W 1949 r. w Wiesbaden dr Georg Winter, Archiwista Miejski (Stadtarchivar) w Lüneburgu, przedstawił projekt ustawy o ochronie archiwaliów (Entwurf eines Gesetzes zum Schutz von Archivgut) dla landu Dolna Saksonia (Niedersachsen)²¹. W 1951 r. w Marburgu podsumowujący referat o prawie archiwalnym wygłosił prof. Götz von Pölnitz-Augsburg²². Opublikowano również projekt ustawy o ochronie archiwaliów (Entwurf eines Gesetzes zum Schutz von Archivgut)²³. Warto w tym miejscu wspomnieć, że niemieccy archiwiści żywo interesowali się rozwiązaniami prawnymi w innych państwach, także w Polsce. W 1953 r. ukazała się analiza polskiego dekretu archiwalnego z 29 marca 1951 r.²⁴

Mimo intensywnej dyskusji w środowisku archiwalnym ani władze ustawodawcze federalne, ani krajów związkowych nie zdecydowały się na ustawowe uregulowanie organizacji i funkcjonowania archiwów oraz dostępu do nich, a wręcz uważały takie działania za zbędne. Federalny Minister Spraw Wewnętrznych Gustav Heinemann na posiedzeniach rządu negował potrzebę uchwalenia przez Bundestag ustawy o archiwaliach²⁵.

Podstawą prawną archiwizowania dokumentów w Republice Federalnej Niemiec i krajach związkowych, a następnie ich udostępniania są przepisy Ustawy Zasadniczej (Grundgesetz) z 1949 r. Według prawnika konstytucjonalisty Bartholomäusa Manegolda, art. 5 ust. 3 oraz art. 20 ust. 3 konstytucji

¹⁹ Ibidem, s. 7; idem, *Archivrecht in den fünf neuen Ländern. Eine historische und vergleichende Betrachtung*, [w:] *Brandenburgische Landesgeschichte und Archivwissenschaft. Festschrift für Lieselott Enders zum 70. Geburtstag*, Herausgegeben von F. Beck, K. Neitmann, Weimar 1997, s. 305–311.

²⁰ Wydział Archiwalny stanowił gremium reprezentantów archiwów i władz archiwalnych krajów niemieckich. W latach 50. XX w. został zastąpiony przez Konferencję Referentów Archiwów (Archivreferentenkonferenz), reprezentację władz archiwalnych landów i Bundesarchiv. Zob.: S. Nawrocki, op.cit., s. 248.

²¹ G. Winter, G. von Pölnitz-Augsburg, *Archivalienschutzgesetz der deutschen Länder*, „Der Archivar” 1950, Jg. 3, s. 2–14.

²² G. von Pölnitz-Augsburg, *Stand der Archivalienschutz-Gesetzgebung*, „Der Archivar” 1951, Jg. 4, s. 100–107; koreferat wygłosił Hermann Meinert, ibidem, s. 107–112.

²³ „Der Archivar” 1951, Jg. 4, s. 137–140; R. Reimann, op.cit., s. 27–30.

²⁴ H. von Ramm-Helmsing, *Schicksal, Verbleib und Organisation der ostdeutschen Archive in der Rahmen der polnischen Archivgesetzgebung (II. Teil)*, „Der Archivar” 1953, Jg. 6, s. 230–234.

²⁵ W. Buchmann, *Erfahrungen mit Bundesarchivgesetz*, „Der Archivar” 1990, Jg. 43, s. 37.

gwarantują dostęp do archiwaliów oraz są podstawą organizacji władz państwowych i komunalnych, w tym archiwów²⁶.

Władze ustawodawcze federalne i krajowe nie zdecydowały się na regulacje ustawowe w zakresie archiwistyki aż do drugiej połowy lat 80. XX w., a decyzje w tym zakresie pozostawiono w gestii władz wykonawczych. Wyjątkiem od reguły był kraj Badenia-Wirtembergia (Baden-Württemberg). W landzie tym w 1974 r. miejscowy parlament przyjął ustawę o organizacji administracji archiwalnej²⁷. Regulacja ta składała się z 5 paragrafów i dotyczyła organizacji sieci archiwów – Dyrekcji Archiwum Krajowego (Landesarchivdirektion) jako wyższego urzędu krajowego, a także sieci archiwów państwowych podległych wspomnianemu organowi władz centralnych. Ustawa nie standaryzowała jednak postępowania z dokumentacją ani z samymi archiwaliami, ich zabezpieczania i udostępniania. Nie stanowiła kompleksowej ustawy archiwalnej, lecz była regulacją organizacji administracji archiwalnej landu o randze ustawy.

Wracając do ustawodawstwa federalnego, kwestia archiwaliów była podnoszona w innych legislacjach, np. ustawie o ochronie niemieckiego dziedzictwa kulturowego z 1955 r., w której znalazły się zapisy o materiałach archiwalnych, w tym ich zabezpieczeniu przed nielegalnym wywozem poza granice państwa²⁸. Również landowe akty prawne o ochronie dóbr kultury odnosiły się do materiałów archiwalnych. Ustawa przyjęta w Badenii (Baden) w 1949 r. określała, iż do pomników kultury (*Kulturdenkmale*) zaliczają się także „rękopisy, dokumenty, ilustracje, akta, autografy, partytury, prasa, mapy, plany, monety, pieczęcie, herby” („Handschriften, Urkunden, Abbildungen, Akten, Autographen, Partituren, Erzeugnisse der Druckerpresse, Karten, Pläne, Münzen, Siegel, Wappen”)²⁹.

Archiwum Federalne w Koblencji (Bundesarchiv in Koblenz) rozpoczęło działalność 3 czerwca 1952 r., po dwóch latach przygotowań. Podstawą jego działania nie były jednak przepisy przyjęte przez Bundestag, lecz postanowienie (*Beschluss der Regierung*) rządu z 24 marca 1950 r.³⁰ Decyzję rządu uzupełniały przepisy opracowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych z 29 lipca 1952 r.

²⁶ Konstytucyjne podstawy archiwów niemieckich B. Manegold omówił szeroko w monografii: idem, *Archivrecht. Die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen und das Archivzugangsrecht des historischen Forschers im Licht der Forschungsfreiheitsverbürgung des Art. 5 Abs. 3 GG*, Berlin 2002; idem, *Archivrecht? Archivrecht! Zu den verfassungsrechtlichen Rahmenbedingungen öffentlicher Archive in Deutschland*, [w:] *Alles was Recht ist...*, s. 31–49.

²⁷ Gesetz über die Gliederung der Archivverwaltung vom 19. November 1974, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg” 1974, s. 497.

²⁸ Gesetz zum Schutz deutschen Kulturgutes gegen Abwanderung vom 6.08.1955, § 10–15. Bundesgesetzblatt Teil I (dalej: BGBl. I) Nr 26 z 09.08.1955, s. 501–503.

²⁹ Landesgesetz zum Schutze der Kulturdenkmale, vom 12. Juli 1949, § 2, pkt. 2, „Badisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1949, Jg. 4 nr 33/34, s. 303–312; R. Heydenreuter, *Die rechtlichen Grundlagen des Archivwesens*, „Der Archivar” 1979, Jg. 32, s. 160.

³⁰ Decyzja rządu federalnego została opublikowana dopiero w 1954 r. Zob: Ibidem, 1954, Jg. 7, s. 29–31.

i Ministra Finansów z 13 maja 1953 r. o przekazywaniu akt do Bundesarchiv, a także regulamin korzystania (*Benutzungsordnung*) z 1954 r.³¹

Ponadto część akt uznanych za materiały archiwalne, wytwarzana przez organy federalne szczebla średniego i miejscowego, była gromadzona w zasobach archiwów krajów związkowych. Podstawą do tego były decyzje z 1954 r. wydawane przez MSW i inne urzędy najwyższe umiejscowione w Bonn³².

Z kolei w landach przepisy o archiwach zaczęto wydawać już w okresie kształtowania się ustroju landowego i związkowego Republiki Federalnej Niemiec w latach 1947–1949. Dotyczyły one przede wszystkim definicji materiałów archiwalnych, normatywów kancelaryjnych, przekazywania akt do archiwów oraz organizacji tych ostatnich. Jako przykłady można wymienić np. zarządzenia badenkiej administracji z 17 grudnia 1947 r. o ochronie archiwaliów i wydzielaniu akt z magistratur miejskich i gminnych, czy z 13 sierpnia 1949 r. o przekazywaniu akt do Głównego Archiwum Krajowego w Karlsruhe (Generallandesarchiv). Ponadto część przepisów o organizacji archiwów z okresu do 1945 r. czy też do 1933 r. uznano za ważne, m.in. w Bawarii władze landowe uznały za obowiązujące przepisy z 1932 r. o wartościowaniu dokumentacji i jej brakowaniu. Rząd Krajowy Szleszwiku-Holsztyna (Schleswig-Holstein) przyjął za wiążące pruskie przepisy o brakowaniu akt z lat 1876–1934³³. Podobnie władze Turynii w radzieckiej strefie okupacyjnej wykorzystywały przepisy rządowe o archiwaliach z 1927 r.³⁴

Przez kolejne dziesięciolecia problematyka archiwalna stanowiła przedmiot wielu regulacji prawnych, a na działalność archiwów, wartościowanie dokumentacji, przejmowanie materiałów archiwalnych do zasobu i udostępnianie miały wpływ różne przepisy, przede wszystkim rangi rozporządzeń, zarządzeń czy decyzji wydawanych przez władze federalne i krajów związkowych, np. zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych Badenii-Wirtembergii z 1964 r. o aktach i archiwach gminnych³⁵ czy kolejny regulamin korzystania z akt w Bundesarchiv

³¹ *Rundschreiben des Bundesministers des Intern betreffend Abgabe älteren Schriftgutes an das Bundesarchiv*, 29. Juli 1952, ibidem, s. 31; *Erlass des Bundesministers der Finanzen betreffend Aktenablieferung an das Bundesarchiv*, 13. Mai 1953, ibidem, s. 32. O organizacji Bundesarchiv do 1954 r. zob.: W. Müller, *Der organisatorische Ausbau des Bundesarchivs 1953–54*, ibidem, 1955, Jg. 8, s. 73–76.

³² Deutscher Bundestag, 10. Wahlperiode, Drucksache 10/3072 Entwurf eines Gesetzes über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Bundesarchivgesetz — BArchG), Anlage 2, s. 15, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/10/030/1003072.pdf> [dostęp: 15.06.2020]

³³ Zestawienie przepisów wydanych w latach 1945–1953 przez władze okupacyjne tworzonych landów, a także rządu federalnego zebrał i omówił G. von Roden, zob.: idem, *Archiv-ordnungen und richtlinien im Gebiet der Deutschen Bundesrepublik*, „Der Archivar” 1954, Jg. 7, s. 29–50, 87–102.

³⁴ H.-J. Schreckenbach, *Archivrecht in den fünf neuen Ländern...*, s. 310.

³⁵ Verordnung des Innenministeriums über die Verwaltung der Akten der Gemeinden und der Gemeindearchive (Akten und Archivordnung) vom 29. Juni 1964, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg” 1964, s. 279.

z 1969 r. wprowadzony decyzją Federalnego Ministra Spraw Wewnętrznych³⁶. Ponadto ustawodawstwo parlamentów związkowego i krajowych dotyczące innych dziedzin ustroju i organizacji państwa również wpływało na powstającą dokumentację, jej archiwizowanie i działalność archiwów. W czasopiśmie „Der Archivar” rokrocznie publikowano zestawienia i teksty przepisów ustawowych i administracyjnych wprowadzanych w życie, a mających wpływ na zarządzanie dokumentacją oraz archiwa na szczeblu federalnym, krajowym, a także komunalne i inne³⁷. Ponadto we wspomnianym czasopiśmie, a także innych periodykach archiwalnych („Archivalische Zeitschrift”), regularnie ukazywały się artykuły objaśniające nowe przepisy dotyczące placówek archiwalnych³⁸.

Pomimo braku ustawowego uregulowania działalności archiwów związkowego i krajowych, dyskusja o potrzebie takich przepisów toczyła się z mniejszym lub większym natężeniem w Republice Federalnej Niemiec w latach 60., 70. i 80. XX w., przede wszystkim w środowisku archiwalnym³⁹. W 1962 r. koloński archiwista dr Hermann Kownatzki zaproponował projekt ustawy archiwalnej dla krajów związkowych Republiki Federalnej Niemiec⁴⁰. W trakcie dyskusji w środowisku występowały liczne głosy wskazujące na brak potrzeby tworzenia przepisów ustawowych dla archiwaliów i archiwów. Klaus Oldenhage, na 53. Zjeździe Archiwistów Niemieckich w Bonn w 1979 r., w referacie „Czy potrzebujemy ustawy archiwalnych?” („Brauchen wir Archivgesetze?”) zanegował potrzebę wprowadzania związkowej i krajowych ustaw archiwalnych. Uważał, że przepisy konstytucyjne, a także istniejące regulacje administracyjne, stanowią dobre zabezpieczenie dla dokumentacji, zasobów archiwalnych i działania samych archiwów⁴¹. Dyrekcja Archiwów Krajowych Badenii-Wirtembergii (Landesarchivdirektion Baden-Württemberg) jeszcze w lutym 1981 r. wypo-

³⁶ Benutzungsordnung für das Bundesarchiv vom 11. September 1969 - Erlass des Bundesministers des Innern, „Der Archivar” 1970, Jg. 23, s. 69–71.

³⁷ W czasopiśmie „Der Archivar” prowadzony był specjalny dział: Archivverordnungen und – richtlinien im Gebiet der Deutschen Bundesrepublik/Gesetzliche Bestimmungen und Verwaltungsvorschriften für das staatliche Archivwesen und zur Archivpflege in der Bundesrepublik Deutschland. Zestawienia przepisów archiwalnych i ich treść publikowane były w tym dziale od 1954 r., zob.: ibidem, 1954, Jg. 7, s. 29–50, 87–102.

³⁸ Przykładem tej praktyki może być artykuł poświęcony wprowadzeniu w 1969 r. przez Federalnego Ministra Spraw Wewnętrznych regulaminu korzystania z zasobu Archiwum Federalnego. Prócz merytorycznego omówienia dokumentu, jego treść została opublikowana w załączniku do opracowania: H. Boberach, *Die neue Benutzungsordnung für das Bundesarchiv*, ibidem, 1970, Jg. 23, s. 63–72.

³⁹ K. Oldenhage, *Archivrecht? Überlegungen zu den rechtlichen Grundlagen des Archivwesens in der Bundesrepublik Deutschland*, [w:] *Aus der Arbeit des Bundesarchivs. Beiträge zum Archivwesen zur Quellenkunde und Zeitgeschichte*, Herausgegeben von H. Boberach, H. Booms, Boppard 1977, s. 187–207.

⁴⁰ H. Kownatzki, *Entwurf für ein Landesarchivgesetz*, „Der Archivar” 1962, Jg. 15, s. 327–336.

⁴¹ K. Oldenhage, *Brauchen wir Archivgesetze?*, ibidem, 1980, Jg. 33, s. 165–168.

wiedziała się krytycznie o potrzebie opracowania takich regulacji⁴². W dyskusji odwoływano się do przykładów z innych państw, a także deklaracji UNESCO i wzorcowego projektu ustawy archiwalnej, który w 1971 r. ta organizacja udostępniła społeczności międzynarodowej⁴³.

Władze administracyjne, rząd federalny, jak i władze landowe nie widziały potrzeby tworzenia odrębnych norm o randze ustawy, które regulowałyby problem ochrony i udostępniania archiwaliów. Dopiero zmiana postrzegania problematyki ochrony danych osobowych, stała się impulsem do modyfikacji spojrzenia na potrzebę uchwalenia ustaw archiwalnych, federalnej i krajowych. Ustawy o ochronie danych personalnych, a także o ochronie informacji stały się przyczyną komplikacji w udostępnianiu archiwaliów, zwłaszcza do celów biograficznych. Rzecznicy ochrony danych osobowych wskazywali na prawo do ochrony tych danych i zabezpieczenia ich przed wykorzystaniem w niedozwolony sposób⁴⁴. Również sądy konstytucyjne krajów związkowych wskazywały na braki w regulacji ochrony danych wrażliwych w zasobach archiwów. Z drugiej strony część środowiska badaczy, zwłaszcza historii współczesnej, podnosiła problem utrudnienia w dostępie do źródeł. Również genealodzy wskazywali na występujące dla nich ograniczenia. Wspomniana dyskusja toczyła się również w trakcie prac parlamentów związkowego i krajowych⁴⁵. Związek Historyków Niemieckich (Verband der Historiker Deutschland) w stanowisku z 15 kwietnia 1989 r., wydanym już po uchwaleniu ustawy archiwalnej, wyraził pogląd, że wprowadzone do ustawy przepisy o ochronie danych, zwłaszcza osobowych, utrudnią badania nad historią współczesną. Historycy wskazali także na zagadnienie wprowadzanych do administracji elektronicznych baz danych, zwłaszcza dla zbierania danych osobowych, podkreślając, że te nowe typy źródeł będą stanowiły poważny problem dla późniejszego ich udostępniania ze względu na ich charakter, a także pytano jakie dane w nich zawarte uznać należy za materiał archiwalny, a jakie będą usuwane po ich dezaktualizacji. Czy zachowane zostaną w tych rejestrach konteksty, a także czy będzie poszanowana zasada proveniencji⁴⁶.

Negatywne głosy na temat ustawodawstwa archiwalnego pochodziły z różnych kręgów władz państwowych i komunalnych. Te ostatnie w trakcie spotkań

⁴² G. Richter, *Das baden-württembergische Landesarchivgesetz vom 27. Juli 1987. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1988, Jg. 41, s. 387.

⁴³ K. Oldenhage, *Archivrecht?...*, s. 188–190.

⁴⁴ W. Steinmüller, *Datenschutz im Archivwesen. Einige neue Argumente für bereichsspezifisches Archivgesetz*, „Der Archivar” 1980, Jg. 33, s. 175–188; R. Heydenreuter, op.cit., s. 160–170; K. Oldenhage, *Persönlichkeitsschutz und Datenschutz*, ibidem, 1981, Jg. 34, s. 469–474.

⁴⁵ 25 lutego 1988 r. w Kilonii odbyła się sesja „Brauchen wir ein schleswig-holsteinisches Archivgesetz?”, w której prócz środowiska archiwalnego uczestniczyli przedstawiciele rządu krajowego, zob.: R. Witt, *Schleswig-holsteinische Archivgesetzgebung*, ibidem, 1988, Jg. 41, s. 414–415.

⁴⁶ *Erklärung des Verbandes der Historiker Deutschland zu Frage des Datenschutzes und der Archivgesetzgebung (Fassung vom 15.4.1989)*, ibidem, 1989, Jg. 42, s. 658–661.

na forum sejmików miejskich (Städtetag) wyrażały często opinie dość wstrzeżnieliwe wobec procedowanych projektów ustaw archiwalnych. Jedynie reprezentacja miast z Badenii-Wirtembergii, mając na względzie stosowany w kraju przepis z 1964 r. o archiwach gminnych, szybko wyraziła pozytywną opinię o projekcie ustawy archiwalnej w landzie. Z czasem jednak ogólnopolskie reprezentacje samorządów gminnych ustosunkowały się pozytywnie do wprowadzanych przepisów archiwalnych⁴⁷.

Władze federalne i krajowe prace nad prawem archiwalnym podjęły w pierwszej połowie lat 70. XX w. W 1972 r. administracja archiwalna Północnej Nadrenii-Westfalii przedłożyła projekt ustawy o ochronie archiwaliów na posiedzeniu Konferencji Referentów Archiwalnych (Archivreferentenkonferenz)⁴⁸. W następnym roku Prezydent Archiwum Federalnego przekazał Ministrowi Spraw Wewnętrznych memorandum na temat prawa archiwalnego (Memorandum für ein Archivgesetz). Władze rządowe wskazania środowiska archiwalnego przyjęły do realizacji, jednak przez kolejnych 10 lat toczyła się ona dość opornie. Punktem zwrotnym w dyskusji stało się orzeczenie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (Bundesverfassungsgericht) z 1983 r. o ustawie o spisie powszechnym, w którym wskazano potrzebę wydania ustawy archiwalnej dla związku, choć już orzeczenie wspomnianego kolegium z 1973 r. wydane zostało w podobnym duchu⁴⁹.

W następstwie tego wyroku rząd federalny, a także władze krajów związkowych przyspieszyły prace nad ustawami archiwalnymi. Projekt związkowej ustawy archiwalnej został złożony w Bundestagu w 1985 r. W celach legislacji kanclerz Helmut Kohl wskazał na potrzebę ochrony archiwów federalnych przed zniszczeniem i rozproszeniem, stworzenie warunków do korzystania z archiwaliów przy zachowaniu przepisów o ochronie danych tego wymagających (podatkowe, osobowe, tajemnica państwa i in.)⁵⁰. Prace w parlamencie trwały do grudnia 1987 r., zakończyły się przyjęciem ustawy najpierw przez Bundestag, a następnie, 18 grudnia, przez Radę Związku (Bundesrat). W dniu 6 stycznia 1988 r. federalną ustawę archiwalną podpisał prezydent Richard von Weizsäcker⁵¹.

⁴⁷ H.E. Specker, *Die Landesarchivgesetzgebung aus der Sicht der kommunalen Archive*, ibidem, 1990, Jg. 43, s. 49–53.

⁴⁸ Konferencja Referatów Archiwalnych to zebranie kierowników federalnej i landowych administracji archiwalnych. Zebrania tego gremium odbywają się dwa razy w roku.

⁴⁹ K. Oldenhage, *Bemerkungen zum Bundesarchivgesetz*, „Der Archivar” 1988, Jg. 41, s. 478.

⁵⁰ Deutscher Bundestag, 10. Wahlperiode, Drucksache 10/3072 Entwurf eines Gesetzes über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Bundesarchivgesetz — BArchG), s. 1, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/10/030/1003072.pdf> [dostęp: 15.06.2020].

⁵¹ Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes vom 6. Januar 1988 (BGBl. I, Nr 2 z 14.01.1988, s. 62–64). Parlamentarną dyskusję nad ustawą archiwalną oraz powiązanie jej przepisów z innymi normami ustawowymi omówił B. Manegold, zob.: idem, *Archivrecht. die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen...*, s. 130–165.

W trakcie prac nad ustawą związkową również parlamenty krajowe przygotowywały własne legislacje. Jeszcze przed ogłoszeniem przepisów federalnych, ustawa krajowa o archiwaliach (Gesetz über die Pflege und Nutzung vom Archivgut (Landesarchivgesetz) vom 27. Juli 1987) została przyjęta w Badenii-Wirtembergii⁵². Choć w lutym 1981 r. uchwalenie związkowej ustawy archiwalnej uważano za zbędną regulację, to już miesiąc później uznano potrzebę jej przygotowania ze względu na przepisy o ochronie danych osobowych. Rząd krajowy przygotowywał jednak projekt przez 5 lat i dopiero latem 1986 r. przekazał go do Sejmu Krajowego Badenii-Wirtembergii (Landtag Baden-Württemberg). W parlamencie pierwsze czytanie projektu miało miejsce 16 października i uzyskało akceptację wszystkich frakcji politycznych. Parlamentarne wysłuchanie ekspertów na temat ustawy odbyło się 29 stycznia 1987 r., a 1 lipca, głosami Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej Niemiec (Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU) i Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (Sozialdemokratische Partei Deutschlands – SPD), została przyjęta pierwsza na terenie Republiki Federalnej Niemiec ustawa archiwalna⁵³.

W następnych latach własne ustawy przyjmowały kolejno: 16 maja 1989 r. Północna-Nadrenia Westfalia (Nordrhein-Westfalen)⁵⁴, 18 października 1989 r. Hesja (Hessen)⁵⁵, 22 grudnia 1989 r. Bawaria (Bayern)⁵⁶; 5 października 1990 r. Nadrenia-Palatynat (Rheinland-Pfalz); 21 stycznia 1991 r. Hamburg⁵⁷; 7 maja 1991 r. Brema (Bremen)⁵⁸, 24 kwietnia 1992 r. Turyngia (Thüringen)⁵⁹, 11 sierpnia 1992 r. Szlezwik-Holsztyn (Schleswig-Holstein)⁶⁰, 23 września 1992 r. Kraj Sary (Saarland)⁶¹, 17 maja 1993 r. Saksonia (Sachsen)⁶², 25 maja 1993 r. Dol-

⁵² „Gesetzblatt für Baden-Württemberg” 1987, s. 230–233.

⁵³ G. Richter, *Das baden-württembergische Landesarchivgesetz...*, s. 387–388.

⁵⁴ Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Nordrhein-Westfalen, „Gesetz und Verordnungsblatt für Land Nordrhein-Westfalen” 1989, s. 302.

⁵⁵ Gesetz für ein Hessisches Archivgesetz und zur Änderung anderer Rechtsvorschriften vom 18. Oktober 1989, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Hessen” 1989, s. 270–274.

⁵⁶ Bayerisches Archivgesetz vom 22. Dezember 1989, „Bayerisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1989, s. 710–713.

⁵⁷ Hamburgisches Archivgesetz vom 21. Januar 1991, „Hamburgisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1991, s. 7–10.

⁵⁸ Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Bremen vom 7. Mai 1991, „Gesetzblatt der Freien Hansestadt Bremen” 1991, s. 159–162.

⁵⁹ Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut vom 24. April 1992, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Thüringen” 1992, s. 139–143.

⁶⁰ Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts in Schleswig-Holstein vom 11. August 1992, „Gesetz und Verordnungsblatt für Schleswig-Holstein” 1992, s. 444–448.

⁶¹ Saarländisches Archivgesetz vom 23. September 1992, „Amtsblatt 1992 des Saarlandes” 1992, s. 1094–1097.

⁶² Archivgesetz für den Freistaat Sachsen vom 17. Mai 1993, „Sächsisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1993, s. 449–453.

na Saksonia (Niedersachsen)⁶³, 29 listopada 1993 r. Berlin⁶⁴; 7 kwietnia 1994 r. Brandenburgia (Brandenburg)⁶⁵, 28 czerwca 1995 r. Saksonia Anhalt (Sachsen-Anhalt)⁶⁶. Ostatni z krajów związkowych – Meklemburgia-Pomorze Przednie (Mecklenburg-Vorpommern) – przyjął ustawę archiwalną 7 lipca 1997 r.⁶⁷

Zmiana jakościowa pozycji archiwów i prawnych regulacji co do dokumentacji stała się też punktem obrad 60. Zjazdu Archiwistów Niemieckich (Deutscher Archivtag) we wrześniu 1989 r. Na posiedzeniu plenarnym przedstawiono wprowadzoną ustawę federalną i wydane dotąd ustawy krajowe (Badenia-Wirtembergia, Północna-Nadrenia Westfalia) oraz szykowane kolejne projekty. Ponadto wszystkie wychodzące ustawy archiwalne, federalna i krajowe, doczekały się komentarzy – omówień przede wszystkim na łamach głównego periodyku archiwalnego w Niemczech „Der Archivar”⁶⁸.

Wyniesienie problematyki archiwalnej do rangi ustawowej zmieniło jakościowo podejście do problemu dokumentacji i jej archiwizacji wszystkich zainteresowanych stron. Odtąd nowe przepisy wydawane przez niemiecki parlament federalny i zgromadzenia krajowe, a także wykonawcze, musiały uwzględniać w zakresie postępowania z dokumentacją postanowienia prawa archiwalnego. Jednocześnie legislacje te wymusiły zmiany w działaniu archiwów, szczególnie w sferze wartościowania i brakowania dokumentacji, przede wszystkim w odniesieniu do przyspieszenia procedur w kontakcie z podmiotami wytwarzającymi materiały archiwalne⁶⁹.

⁶³ Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut in Niedersachsen vom 25. Mai 1993, „Niedersächsisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1993, s. 129–134.

⁶⁴ Archivgesetz des Landes Berlin vom 29. November 1993, „Gesetz und Verordnungsblatt Berlin” 1993, s. 576–580.

⁶⁵ Gesetz über die Sicherung und Nutzung von öffentlichem Archivgut im Land Brandenburg vom 7. April 1994, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Brandenburg” 1994, s. 94–97.

⁶⁶ Archivgesetz Sachsen-Anhalt vom 28. Juni 1995, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Sachsen-Anhalt” 1995, s. 190–193.

⁶⁷ Gesetz zur Regelung des Archivrechts in Mecklenburg-Vorpommern vom 7. Juli 1997, „Gesetz und Verordnungsblatt für Mecklenburg-Vorpommern” 1997, s. 282–286.

⁶⁸ G. Richter, *Das baden-württembergische Landesarchivgesetz...*, s. 385–398; H. Schmitz, *Archivgesetz Nordrhein-Westfalen. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar” 1990, Jg. 43, s. 227–242; W.-A. Kropat, *Das hessische Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, ibidem, s. 359–374; W. Jaroschka, *Bayerisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1991, Jg. 44, s. 535–550; L. Schilling, *Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1992, Jg. 45, s. 549–562; H.-G. Borck, *Das rheinland-pfälzische Landesarchivgesetz vom 5. Oktober 1990. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1994, Jg. 47, s. 97–118; J. Wetzel, *Das Archivgesetz des Landes Berlin vom 29. November 1993. Einführung und Textabdruck*, ibidem, s. 597–606; H.-J. Schreckenbach, *Brandenburgisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1995, Jg. 48, s. 621–634; W. Laufer, *Saarländisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, ibidem, 1997, Jg. 50, s. 769–784; M. Carstensen, *Modernes Archivgesetz für Mecklenburg-Vorpommern*, ibidem, 1999, Jg. 52, s. 124–129.

⁶⁹ G. Taddey, *Der 60. Deutscher Archivtag 1989 in Lübeck. Die Aufgaben der Archive im Wandel. Neues Archivrecht – Neuartiges Archivgut*, ibidem, 1990, Jg. 43, s. 10.

W referatach i dyskusji na zjeździe w 1989 r. wskazywano, że priorytetem jest długotrwałe zabezpieczenie zasobu archiwalnego, które należy uznać za nadrzędne w stosunku do wolności badań, a nawet ochrony danych (*Datenschutz*). Herman Rumschöttel, otwierając zjazd w Lubece, stwierdził, że ustawy archiwalne w Niemczech stanowią akceptowalny kompromis między interesami twórców dokumentacji, archiwami, badaczami i zainteresowanymi obywatelami; kompromis między zasadą poufności nałożoną przez obywateli i administrację na archiwa, a odpowiedzialnością placówek archiwalnych wobec prawa do wolności nauki⁷⁰. Prawnik Christoph J. Partych zauważył w 2019 r., że opublikowanie ustawy archiwalnej w 1988 r. spowodowało, że Bundesarchiv stało się miejscem samoświadomości i pamięci demokratycznego państwa prawa („Das Bundesarchiv als Gedächtnis des Staates wie als Ort der Selbsterkenntnis einer demokratischen Rechtsstaats gewann an Bedeutung”)⁷¹.

Wolfgang Buchmann, dyrektor Koblenckiego Oddziału Bundesarchiv, w referacie zjazdowym w 1989 r. stwierdził, że ustawa nałożyła na archiwum związkowe nie tylko prawo, ale polecenie i obowiązek zabezpieczenia federalnego zasobu archiwalnego. Przepisy te także wyznaczyły kierunki współpracy archiwum związkowego i placówek krajowych w zakresie zabezpieczenia archiwaliów instytucji federalnych działających w różnych regionach Niemiec. Precyzyjne zasady tej współpracy zostały wypracowane w 1989 r. przez Konferencję Referentów Archiwalnych (Archivreferentenkonferenz)⁷².

Wskazując na główną funkcję archiwów – zabezpieczenie zasobu archiwalnego, autorzy kolejnych wypowiedzi o wprowadzeniu ustaw archiwalnych skupiali się przede wszystkim na problemie ochrony danych, zwłaszcza danych osobowych. Wskazywano na terminy dostępu do rejestrów stanu cywilnego, a także do akt personalnych, medycznych oraz do zgromadzonych spuścizn⁷³.

Wydanie ustawy federalnej spowodowało, że pierwsza z krajowych legislacji archiwalnych posiadała rozbieżności terminologiczne i czasowe, do których stosowania archiwa komunalne i krajowe zobowiązywała ta ostatnia regulacja. Z tego też powodu Sejm Krajowy Badenii-Wirtembergii przeprowadził nowelizację krajowej regulacji 8 marca 1990 r.⁷⁴ Zmiany dotyczyły m.in. uznania wyższości przepisów ustawy federalnej wobec akt regionalnych instytucji związkowych, które miały przekazywać akta do miejscowych archiwów krajowych.

⁷⁰ H. Rumschöttel, *Die Archive an der Schwelle zu den 90-er Jahren. Ein Lagebericht. Vortrag zur Eröffnung des 60. Deutschen Archivtag*, ibidem, s. 30. Również zob.: P. Schaar, *Niemiecki system ochrony danych osobowych w zbiorach archiwalnych*, „Archeion” 2006, t. 109, s. 52–63.

⁷¹ C. J. Partsch, *Vorwort*, [w:] *Bundesarchivgesetz. Handkommentar*, Herausgegeben von Ch.J. Partsch, Baden-Baden 2019, s. 5

⁷² W. Buchmann, op.cit., s. 37–41.

⁷³ H. Rumschöttel, op.cit., s. 31–32; W. Buchmann, op.cit., s. 41–45.

⁷⁴ Gesetz zur Änderung des Landesarchivgesetzes, vom 12. März 1990, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg” 1990, s. 89; G. Richter, *Das baden-württembergische Gesetz zur Änderung des Landesarchivgesetzes (LArchG) vom 12. März 1990*, „Der Archivar” 1990, Jg. 43, s. 565–572.

Ustawy archiwalne stanowią dość trwałe dokumenty, choć nie omijają ich nowelizacje lub głębokie zmiany, szczególnie w zakresie wprowadzania norm dotyczących dokumentu elektronicznego, a także ochrony danych i zmian terminów udostępniania akt oraz zabezpieczenia archiwaliów w kontekście przejmowania funkcji społecznych przez podmioty prywatne⁷⁵. Ustawa archiwalna Saksonii była nowelizowana w 1998, 1999, 2004, 2013 i 2018 r.⁷⁶ Generalnych zmian doczekały się również przepisy federalne, a także krajów: Północnej Nadrenii-Westfalii (2010)⁷⁷, Hesji (2012)⁷⁸, Berlina (2016)⁷⁹ oraz Turyngii (2018)⁸⁰. Pierwsza z nich została zmieniona gruntownie w 2017 r. Powodem nowej legislacji Parlamentu Związkowego było dostosowanie przepisów do ochrony informacji przy jednoczesnym szerszym udostępnieniu archiwaliów do badań i popularyzacji. Wprowadzono skrócenie ochrony tajemnicy państwowej z 60 do 30 lat, a danych osobowych do 10 lat od daty śmierci osoby, której dotyczą. Drugim istotnym elementem było wprowadzenie regulacji odnoszących się do pełnego udziału Bundesarchiv w e-administracji do 2020 r., zastąpienia dokumentacji papierowej przez elektroniczną i następnie jej wieczystego przechowywania. W trakcie dyskusji nad projektem tej ustawy przedstawiono argumenty za szerszym otwarciem archiwów na badania naukowe, umożliwiające poznanie tej dobrej, ale też tej złej strony historii Niemiec. Deputowana SPD Hiltrud Lotze w debacie o Archiwum Federalnym stwierdziła, że „Archiwum narodowe postrzegać należy jako «Pamięć naszego państwa» i miejsce, w którym przechowy-

⁷⁵ R. Polley, „Oft büßt das Gute ein, wer Besseres sucht” – Bestandsaufnahme und Gedanken zum aktuellen Stand der Archivgesetzgebung in Deutschland, [w:] *Archivgesetzgebung in Deutschland – Ungeklärte Rechtsfragen und neue Herausforderungen, Beiträge des 7. Archivwissenschaftlichen Kolloquiums der Archivschule Marburg*, Herausgegeben von R. Polley, Marburg 2003 (Veröffentlichung der Archivschule Marburg 38), s. 17–37. W kontekście dokumentu elektronicznego, zob.: K. Oldenhege, *Archivrecht in der Informationsgesellschaft – Europäische und deutsche Perspektiven*, „Archivpflege in Westfalen-Lippe” 2007, H. 66, s. 11–16.

⁷⁶ Szerzej zob. dyskusję z 81 Zjazdu Archiwistów Niemieckich (81. Deutscher Archivtag) w Bremie w 2011 r. opublikowaną w pamiętniku zajazdowym: *Alles was Recht ist. Archivische Fragen – juristische Antworten. 81. Deutscher Archivtag in Bremen*, Fulda 2012.

⁷⁷ Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Nordrhein-Westfalen vom 16. März 2010, „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen” 2010, s. 188. Ustawa ta została znówelizowana już 16 września 2014 r.

⁷⁸ Gesetz zur Neuregelung des Archivwesens und des Pflichtexemplarrechts, vom 26. November 2012, „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Hessen” 2012, s. 458–462. Nowa ustawa dla Hesji zastąpiła regulację z 1989 r., która w ciągu 23 lat funkcjonowania była też nowelizowana, ostatni raz w 2007 r. Zob.: A. Hedwig, *Archivrecht und betriebswirtschaftliches Management – Kostenbewusstsein als Kriterium für das neue Hessische Archivgesetz*, [w:] *Archiv – Recht – Geschichte. Festschrift für Rainer Polley*, Herausgegeben von I.Ch. Becker, D. Haffer, V. Hirsch, K. Uhde, Marburg 2014 (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg nr 59), s. 243–244.

⁷⁹ Gesetz über die Sicherung und Benutzung von Archivgut des Landes Berlin vom 14. März 2016, „Gesetz und Verordnungsblatt für Berlin” 2016, s. 93–95.

⁸⁰ Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut vom 29 Juni 2018, „Gesetz und Verordnungsblatt für den Freistaat Thüringen” 2018, s. 308–314.

wane są świadectwa do kształtowania historycznej świadomości w przyszłości. Tu są przechowywane świadectwa o pozytywnych i negatywnych momentach naszej historii” („Als «Gedächtnis unseres Staates» und als Ort, in dem Zeugnisse der historischen Meinungsbildung für die Zukunft verwahrt werden, nimmt es die Aufgaben eines Nationalarchives wahr. Hier findet man Zeugnisse über die positiven und die negativen Momente unserer Geschichte”)⁸¹. Z kolei we wstępie do komentarza już opublikowanej ustawy Christoph Partsch wyraził obawy, czy nowa regulacja zapewni pluralizm w dostępie do archiwaliów, możliwość wolnych badań i wyjaśnienia złej przeszłości⁸².

Ustawa federalna w nowej formie została przyjęta 19 stycznia 2017 r. przez Bundestag, 10 lutego przez Bundesrat i podpisana 10 marca przez prezydenta Joachima Gaucka⁸³.

Prócz wspomnianych zagadnień związanych z dokumentem elektronicznym i ochroną danych osobowych, ważnym czynnikiem do wprowadzania zmian w przepisach ustawowych o archiwaliach w landach były działania władz regionalnych w zakresie racjonalizacji w zarządzaniu dokumentacją w dobie jej masowości, a także poprawy organizacji archiwów krajowych i komunalnych, m.in. w zakresie obniżenia kosztów utrzymania zasobów archiwalnych⁸⁴. W procesie modernizacji przepisów przez kraje niemieckie istotną rolę odgrywa także czynnik finansowy. W kraju związkowym Meklemburgia-Pomorze Przednie w ramach reform w zarządzaniu w latach 2004–2013 zredukowano liczbę pracowników archiwów w Schwerinie i Greifswaldzie z 48 do 32 osób⁸⁵.

Ustawy archiwalne nie stanowią rozbudowanych dokumentów, składają się z kilkunastu artykułów czy paragrafów. Regulacja federalna z 1988 r. dzieliła się na 13 paragrafów, a nowe związkowe prawo archiwalne z 10 marca 2017 r. składa się z 6 artykułów, z których pierwszy obejmuje 19 paragrafów, stanowiących zasadniczą ustawę („Artikel 1. Gesetz über die Nutzung und Sicherung von Archivgut des Bundes”). Kolejne artykuły pełnią rolę nowelizacji innych federalnych aktów prawnych, w tym o dyplomacji („Artikel 2 Änderung des Gesetzes

⁸¹ Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 190. Sitzung. 22.09.2016, s. 19007–19011, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/18/18190.pdf> [dostęp: 30.06.2020].

⁸² Christoph J. Partsch, op.cit., s. 5.

⁸³ Deutscher Bundesrat. Stenografischer Bericht. 953 Sitzung. 10.02.2017, s. 61–62, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brp/953.pdf> [dostęp: 30.06.2020]; Gesetz zur Neuregelung des Bundesarchivrechts vom 10. März 2017 (BGBl. I Nr 12 z 15.03.2017, s. 410–416); J. Leśniewska, *Nowelizacja federalnego prawa archiwalnego na miarę XXI wieku*, http://www.archiwa.net/index.php?view=article&catid=77%3Aprawo-archiwalne-niepolskie&id=855%3Aaniemcy-nowelizacja-federalnego-prawa-archiwalnego-na-miar-xxi-wieku&format=pdf&option=com_content [dostęp: 01.07.2020].

⁸⁴ A. Hedwig, op.cit., s. 243–274.

⁸⁵ M. Manke, *Reissbrett und Rasenmäher. Die staatlichen Archive im Reformprozess der Landesverwaltung Mecklenburg-Vorpommern*, „Auskunft. Zeitschrift für Bibliothek, Archiv und Information in Norddeutschland” 2007, Heft 1, s. 68–92.

über den Auswärtigen Dienst”) czy służb specjalnych („Artikel 3 Änderung des BND-Gesetzes”). Pierwsza z nowelizacji wprowadzała nakaz stosowania w Archiwum Politycznym Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Politisches Archiv) przepisów federalnej ustawy archiwalnej.

Podobnie skonstruowana jest ustawa archiwalna dla landu Meklemburgia-Pomorze Przednie. Dzieli się na 3 artykuły, wśród których pierwszy stanowi właściwą ustawę archiwalną („Artikel 1. Archivgesetz für das Land Mecklenburg-Vorpommern”), zawierającą 14 paragrafów, kolejny – nowelizację krajowej ustawy o ochronie danych („Artikel 2. Änderung des Landesdatenschutzgesetzes”), a ostatni, trzeci artykuł, stanowi przepisy wprowadzające ustawę i znoszące dotychczasowe rozwiązania prawne („Artikel 3. Inkrafttreten, Ausserkrafttreten”), czyli ustawę archiwalną z czasów NRD z 1976 r. oraz jej nowelizację⁸⁶.

Inna z regulacji archiwalnych, ustawa dla Nadrenii-Palatynatu, składa się 14 paragrafów (§ 1–8, 8a, 9–13), podzielonych na trzy części (Abschnitte):

1. Publiczne sprawy archiwalne („Erster Abschnitt Oeffentliches Archivwesen”, § 1–4);
2. Archiwa państwowe („Zweiter Abschnitt Staatliche Archive”, § 5–11);
3. Postanowienia końcowe („Dritter Abschnitt Schlussbestimmungen”, § 12–13).

Nowa ustawa dla Hesji z 2012 r. składa się z 22 paragrafów rozłożonych na 8 części:

1. Przepisy Ogólne („Teil 1. Allgemeine Bestimmungen”, § 1–2);
2. Organizacja i zadania Heskiego Archiwum Krajowego („Teil 2. Organisation und Aufgaben des Hessisches Landesarchives”, § 3–4);
3. Partnerzy Archiwum Krajowego Hesji („Teil 3. Kooperationspartner des Hessischen Landesarchivs”, § 5–6”);
4. Postępowanie Archiwalne („Teil 4. Archivalische Verfahren”, § 7–11);
5. Wykorzystanie zasobu archiwalnego („Teil 5. Nutzung von Archivgut”, § 12–16);
6. Zasób archiwalny Sejmu Krajowego, instytucji federalnych, komunalnych i innych publicznych organizacji („Teil 6. Archivgut des Landtages, des Bundes, Kommunales und sonstiges öffentliches Archivgut”, § 17–20);
7. Ustanowienie pełnomocnictw („Teil 7. Regelungsbefugnisse”, § 21);
8. Przepisy końcowe („Teil 8. Schlussbestimmungen”, § 22”).

Ostatnia część, prócz paragrafu o wejściu w życie ustaw, zawiera również odwołania do innych legislacji, w których wprowadza zmiany (ustawy o bibliotekach, prawa prasowego).

Ustawy krajowe, podobnie jak ustawa federalna, nie definiują wprost pojęcia „materiały archiwalne” (*Archivalien*), lecz posługują się terminem „zasób ar-

⁸⁶ M. Carstensen, op.cit., s. 124–129.

chiwalny” (*Archivgut*)⁸⁷. W ustawie federalnej z 1988 r. zapisano, że wieczystemu przechowywaniu podlega wszelka dokumentacja (*Unterlagen*) wytwarzana przez instytucje związkowe, która zostanie przez archiwum federalne określona jako warta zachowania dla badań lub zrozumienia niemieckiej historii, zabezpiecza prawa obywateli lub zawiera informacje potrzebne dla ustawodawstwa, administracji i wymiaru sprawiedliwości (§3). Z kolei w ustawie z 2017 r. uznano, iż zasób archiwalny to dokumentacja o trwałej wartości, którą Archiwum Federalne przejmuje po upływie terminu przechowywania (§1 Abs. 2). W podobnym duchu zdefiniowano zasób archiwalny w ustawie bawarskiej z 1989 r., znowelizowanej w 1999 r. (art. 2)⁸⁸.

W regulacji dla Meklemburgii-Pomorza Przedniego z 1997 r. ustawodawca określił, że „zasób archiwalny to wszelka warta zachowania dokumentacja, która została lub będzie przekazana do wieczystego przechowywania w publicznych archiwach” (§2 Abs. 1). Dalej w tej ustawie zapisano, że zasobem archiwalnym landu są wszelkie warte zachowania materiały powstałe w toku działania organów konstytucyjnych, urzędów, sądów i innych placówek krajowych, osób prawnych pozostających pod nadzorem landu (§2 Abs. 2). Ponadto w przepisach meklemburskich stwierdzono, że archiwaliami są dokumenty byłych państwowych i gospodarczych organów, kombinatów, zakładów, spółdzielni i instytucji działających na terenie współczesnego landu w okresie od 8 maja 1945 do 2 października 1990 r., które zostały zarchiwizowane w państwowym archiwum. W kolejnym ustępie tego paragrafu stwierdzono, że dokumentacja Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*), wraz z materiałami innych organizacji z nią związanych, a działających na terenie landu, stanowi również jego zasób archiwalnych (§2 Abs. 3).

W ustawie dla Turyngii z 1992 r. zapisano, że dokumentacją wchodzącą w skład zasobu archiwalnego są dokumenty, akta, pisma, mapy, plany, jak też nośniki danych, obrazu, filmów, dźwięku, a także inne ryciny, pieczęcie, tłoki, stemple, łącznie ze środkami informacyjnymi dla ewidencji, udostępniania i wartościowania (§2 Abs. 3).

⁸⁷ Według słownika A. Menne-Haritz: „Archivgut - archivwürdig bewertete Teile von Schriftgut aus Verwaltungen. In Abgrenzung zum Archivgut wird der Inhalt von Sammlungen oft als Sammlungsgut bezeichnet. In der Formulierung der Archivgesetze wird der Begriff Archivgut auch als Oberbegriff für die Gesamtheit der Bestände genutzt”. Idem, op.cit., s. 45. O prawniczym spojrzeniu na pojęcie *Archivgut* zob.: B. Manegold, *Archivrecht. die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen...*, s. 167.

⁸⁸ „Archivgut sind alle archivwürdigen Unterlagen einschließlich der Hilfsmittel zu ihrer Nutzung, die bei Behörden, Gerichten und sonstigen öffentlichen Stellen oder bei natürlichen Personen oder bei juristischen Personen des Privatrechts erwachsen sind. Unterlagen sind vor allem Akten, Urkunden und andere Einzelschriftstücke, Karten, Pläne, Bild-, Film- und Tonmaterial und sonstige Datenträger sowie Dateien einschließlich der zu ihrer Auswertung erforderlichen Programme. Zum Archivgut gehört auch Dokumentationsmaterial, das von den Archiven ergänzend gesammelt wird”. Zob.: Bayerisches Archivgesetz, art. 2.

Generalnie ustawy niemieckie uznają za zasób archiwalny wszelką dokumentację godną zarchiwizowania (*Archivwürdig*)⁸⁹.

Problem archiwaliów po byłej Niemieckiej Republice Demokratycznej rozwiązano na trzy sposoby. Akta posiadane przez archiwa, a także akta władz i instytucji NRD, z wyjątkiem akt służby bezpieczeństwa (Stasi), włączono bezpośrednio do zasobu Archiwum Federalnego na podstawie traktatu zjednoczeniowego z 31 sierpnia 1990 r.⁹⁰ Wobec akt służby bezpieczeństwa ten sam traktat ustanowił urząd pełnomocnika, którego zadaniem stało się zabezpieczenie, a następnie udostępnienie dokumentacji policji politycznej NRD dla badaczy i społeczeństwa⁹¹. Przepisy te stały się podstawą do powołania urzędu Pełnomocnika Federalnego dla Dokumentacji Państwowej Służby Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (*Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik*), zwanego popularnie Instytutem Gaucka. Działalność tej placówki szczegółowo uregulowała ustawa z 20 grudnia 1991 r.⁹² W 2019 r. Parlament Związkowy przyjął koncepcję o włączeniu „Archiwum Stasi” do zasobu Bundesarchiv na warunkach autonomicznego wydziału⁹³.

Trzecie z rozwiązań objęło akta partii rządzącej w NRD i organizacji satelickich. Ich problem został uregulowany w nowelizacji ustawy związkowej, a także w tworzonych aktach ustawowych wschodnich krajów związkowych. Zmiana federalnego prawa archiwalnego z 13 marca 1992 r. uznała, że całość dokumentacji po Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec i innych partiach i organizacjach działających w NRD stała się własnością związkową i do zarządzania nią

⁸⁹ H.-J. Schreckenbach, *Archivgesetze in den Bundesländern Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen*, „Landes und Kommunalverwaltung. Verwaltungsrechts-Zeitschrift für Länder Berlin, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen” 1998, Jg. 8, s. 290.

⁹⁰ Anlage I Kapitel II Sachgebiet B Abschnitt II Nr 2 Pkt. a des Gesetzes zu den Vertrag vom 31. August 1990 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands – Einigungsvertragsgesetz – und der Vereinbarung vom 18. September 1990, vom 23. September 1990 (BGBl. II Nr 35 z 28.09.1990, s. 885, 912). Zob też.: F. Kahlenberg, *Das Bundesarchiv nach 3. Oktober 1990*, „Der Archivar” 1991, Jg. 44, s. 525–536.

⁹¹ Anlage I Kapitel II Sachgebiet B Abschnitt II Nr 2 Pkt. b § 1–5 des Gesetzes zu den Vertrag vom 31. August 1990.

⁹² Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik vom 20. Dezember 1991 (BGBl. I Nr 67 z 28.12.1991, s. 2272–2287). W zakresie dostępu do akt Stasi zob.: P. Schaar, op.cit., s. 54–59; A.-B. Kaiser, op.cit., s. 107.

⁹³ Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht 115. Sitzung, 26. September 2019, s. 14034C–14060B, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19115.pdf#P.14048> [dostęp: 30.06.2020]. Zob. też: J. Leśniewska, *Instytut Gaucka już wkrótce częścią Bundesarchiv*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1062:2019-10-06-10-37-38&catid=8:nowoci-z-niemiec [dostęp: 30.06.2020].

w ramach Bundesarchiv powołano specjalny wydział w formie niesamodzielnej fundacji: Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR⁹⁴. Organizację fundacji uregulował statut nadany przez Federalnego Ministra Spraw Wewnętrznych z 6 kwietnia 1992 r.⁹⁵

Z kolei akta władz państwowych i komunalnych, a także państwowych przedsiębiorstw i organizacji z okresu NRD, w ustawach archiwalnych landów wschodnich zostały uznane za część zasobu archiwalnego krajów, ze wskazaniem do przechowywania w archiwach państwowych (landowych) lub komunalnych (miejskich, powiatowych)⁹⁶.

Ustawa federalna i regulacje krajowe wyróżniają, prócz archiwów państwowych, komunalne, kościelne, publicznych instytucji, w tym uczelni wyższych i partii politycznych. Zasadniczo w prawie niemieckim wyróżnia się dwa wyodrębnione archiwa państwowe – parlamentów federalnego i krajowych oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁹⁷. Ustawa dla Turynгии z 2018 r. zakładała istnienie archiwów landowych, komunalnych, szkół wyższych oraz innych archiwów publicznych (§3–6)⁹⁸. Podobną strukturę archiwów publicznych wskazują ustawy innych landów, np. Meklemburgii-Pomorza Przedniego (§12–13)⁹⁹. Wspomniane archiwa komunalne, uczelniczne i inne opierają swą organizację, status, a także prawo do przejmowania, przechowywania i udostępniania zasobu archiwalnego również na dodatkowych ustawach federalnych i krajowych, a także przepisach niższego rzędu. W archiwach komunalnych są to statuty miast czy gmin¹⁰⁰.

⁹⁴ Gesetz zur Änderung des Bundesarchivgesetzes vom 13. März 1992 (BGBl. I Nr 14 z 27.03.1992, s. 506).

⁹⁵ Erlass des Bundesministers des Innern über die Errichtung einer „Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR“ vom 6. April 1992, „Gemeinsames Ministerialblatt für die Bundesministerien“ 1992, s. 310–312.

⁹⁶ Np. Archivgesetz für den Freistaat Sachsen vom 17. Mai 1993, § 4 Abs. 2. Szerzej zob.: H.-J. Schreckenbach, *Archivgesetze in den Bundesländern...*, s. 291; idem, *Archivrecht in den fünf neuen Ländern...*, s. 320–321, 324–325.

⁹⁷ B. Manegold, *Archivrecht. die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen...* s. 179–191; A.-B. Kaiser, op.cit., s. 107; H.J. Pretsch, *Die Rechtsstellung des Politischen Archivs [des Auswärtigen Amts]*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 597–599.

⁹⁸ W ramach Archiwum Landu Turynгия (Landesarchiv Thüringen) działa 6 archiwów państwowych (*Staatsarchive*) w Altenburgu, Gotha, Greiz, Meiningen, Rudolstadt oraz Weimarze. Ponadto zagwarantowano działanie Archiwum Landtagu jako archiwum wyodrębnionego. Zob.: Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut vom 29 Juni 2018, §8.

⁹⁹ Ustawa dla Saksonii wyróżnia archiwa państwowe (*Staatsarchiv*), parlamentu krajowego (*Das Archiv des Landtages*), komunalne (*komunale Archive*), szkół wyższych i akademii (*Archive von Hochschulen und Akademien*) oraz inne archiwa publiczne (*Andere öffentliche Archive*): Archivgesetz für den Freistaat Sachsen vom 17. Mai 1993, § 3, 12–15.

¹⁰⁰ A.-B. Kaiser, op.cit., s. 107.

Ustawy określają archiwa państwowe jako urzędy specjalne (*Fachbehörde*) dla spraw archiwalnych¹⁰¹, wyższe urzędy krajowe (*Landesoberbehörden*)¹⁰², a ustawa federalna z 2017 r. określa Bundesarchiv jako samodzielny wyższy urząd związkowy (*selbstständige Bundesoberbehörde*)¹⁰³.

Do podstawowych zadań archiwów państwowych należy zabezpieczenie, utrzymanie i opracowanie zasobu archiwalnego, a także współpraca z urzędami i instytucjami publicznymi w zakresie zarządzania dokumentacją i jej wartościowania. Archiwa federalne i krajowe przejmują z urzędów dokumentację uznaną za archiwalną (Badenia-Wirtembergia, § 2, 4; Meklemburgia-Pomorze, § 5, 7, 8). Przyjęcie dokumentacji do wieczystego przechowywania odbywa się najpóźniej po 30 latach od ich wytworzenia w instytucji (ustawa federalna z 2017 r., art. 1 § 5; Badenia-Wirtembergia, § 3; Meklemburgia-Pomorze, § 6). W federalnych ustawach archiwalnych z 1988 i 2017 r. podtrzymano prawo, iż urzędy związkowe szczebla średniego i miejscowego przekazują archiwalia do miejscowych archiwów krajów związkowych lub komunalnych (ustawa federalna z 2017 r., art. 1 § 7). W ostatnich dwudziestu latach w ustawach archiwalnych ujęto również problem przejmowania do wieczystego przechowywania dokumentacji elektronicznej, a także współpracy archiwów z administracją w zakresie rozwoju i zabezpieczenia e-government (ustawa federalna z 2017 r., art. 1 § 3 Abs. 4, § 5 Abs. 3)¹⁰⁴.

Wśród innych zadań archiwów wspomnieć należy, iż – mimo posiadania statusu urzędów państwowych – placówki te mają obowiązek prowadzenia badań archiwalnych, a także historycznych, wspomagana prac naukowych i popularno-naukowych z zakresu historii krajowej, regionalnej i lokalnej (ustawa federalna z 2017 r. art. 1 § 3 Abs. 5; Meklemburgia-Pomorze § 5 Abs. 5–6).

Wprowadzanie ustaw archiwalnych zmieniło postrzeganie problematyki archiwów prywatnych (archiwalia rodowe, rodzinne, przedsiębiorstw prywatnych itd.), które dotąd regulował kodeks cywilny. Próby wprowadzania kontroli administracji archiwalnej nad prywatnymi archiwami były bezskuteczne od końca XIX w. Obecne prawo archiwalne włącza archiwalia prywatne do zasobu archiwum federalnego czy krajowego pod warunkiem, że zostaną one zgłoszone do przejęcia, a przyjmujące archiwum przeprowadzi jego wartościowanie i potwierdzi wartość archiwalną przedłożonych dokumentów (ustawa federalna z 2017, art. 1 § 3 Abs. 3; Badenia-Wirtembergia, §2 Abs. 4). Również inne usta-

¹⁰¹ Archivgesetz für den Freistaat Sachsen vom 17. Mai 1993, § 4 Abs. 1.

¹⁰² Archivgesetz für das Land Mecklenburg-Vorpommern vom 7. Juli 1997, § 4. W Badenii-Wirtembergii ustawa wyższym urzędem krajowym określiła Dyрекcję Archiwum Krajowego, któremu podlegały archiwa państwowe (§1).

¹⁰³ Gesetz zur Neuregelung des Bundesarchivrechts vom 10. März 2017, Art. 1 §2.

¹⁰⁴ W Republice Federalnej Niemiec obowiązuje ustawa o e-administracji z 2013 r., zob.: Gesetz zur Förderung der elektronischen Verwaltung sowie zur Änderung weiterer Vorschriften vom 25. Juli 2013 (BGBl. I Nr 43 z 31.07.2013, s. 2749–2760).

wy, np. o ochronie dóbr kultury, umożliwiając szerszą ingerencję władz archiwalnych w niepaństwowy zasób archiwalny¹⁰⁵.

Z problematyką tą wiąże się stworzona w ustawodawstwie niemieckim archiwalnym funkcja społecznego opiekuna archiwalnego (*Ehrenamtlicher Archivpfleger*), którego zadaniem jest pomoc w wykonywaniu zadań przez landowe administracje archiwalne, zwłaszcza wobec materiałów archiwalnych przechowywanych poza instytucjami państwowymi i komunalnymi, będących w posiadaniu instytucji społecznych czy związków religijnych¹⁰⁶.

Prócz zabezpieczenia archiwaliów, istotą działania archiwów jest udostępnianie ich zasobów użytkownikom. Regulacje federalna i krajowe przeważnie uznają zgromadzone zasoby archiwalne za publiczne, a dostęp do nich za prawo obywatelskie, choć oczywiście w granicach prawa, m.in. uwzględniając przepisy o ochronie informacji czy danych osobowych¹⁰⁷. W tych szczegółach przepisy związkowe i landowe stanowią własne rozwiązania (ustawa federalna 2017, § 10; Meklemburgia-Pomorze Przednie, § 9). W 1988 r. ustawa federalna ustaliła podstawowe ograniczenia dostępu do akt na lat 30 (§ 5 Abs. 1), ale już dla dokumentacji z tajemnicą państwową, społeczną czy podatkową na lat 80 (§ 5 Abs. 3). W przypadku akt osobowych i spuścizn dostęp do nich został zastrzeżony na lat 30 od daty śmierci osoby, której dotyczą lub 110 lat od daty urodzenia w przypadku braku informacji o jej zgonie (§ 5 Abs. 2)¹⁰⁸. Z kolei w pierwszej ustawie archiwalnej przyjętej dla landu Badenia-Wirtembergia ustalono podstawowe ograniczenia dostępu na 30 lat, a dla archiwaliów z tajemnicą państwową na 60 lat od daty ich zamknięcia. Z kolei dla akt personalnych przyjęto termin 10 lat od daty śmierci lub 90 lat od dnia urodzenia danej osoby przy braku informacji o jej zgonie. Ponadto Dyrekcja Archiwów Krajowych Badenii-Wirtembergii otrzymała prawo do jednorazowego wydłużenia terminu zakazu dostępu do akt o 20 lat ze względu na interes publiczny (§ 6)¹⁰⁹.

Również w landach wschodnich ustanowiono różne przepisy dotyczące ograniczenia dostępu do akt. Podstawowy termin ustalono na 30 lat w Saksonii, Saksonii-Anhalt oraz Turyngii, gdy w Brandenburgii ograniczenie wprowadzono na

¹⁰⁵ A.-B. Kaiser, op.cit., s. 107. Szeroko o problematyce własności archiwaliów w Niemczech oraz możliwości ich nabywania przez archiwa publiczne, zob.: D. Strauch, *Das Archivalieneigentum. Untersuchung zum öffentlichen und privaten Sachrecht deutscher Archive*, Kolonia–Monachium 1998.

¹⁰⁶ Opiekun archiwalny występuje w LAG Rheinland-Pfalz (§ 10). W bawarskiej ustawie kompetencje opiekuna archiwalnego ograniczono tylko do wspierania i opieki nad archiwaliami komunalnymi, zob.: Bayerisches Archivgesetz, art. 5.

¹⁰⁷ *Bundesarchivgesetz. Handkommentar...*, s. 176–198; B. Manegold, *Archivrecht. die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen...*, s. 254–360.

¹⁰⁸ K. Oldenhage, *Bemerkungen...*, s. 488–494; B. Manegold, *Archivrecht. die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen...*, s. 274–354.

¹⁰⁹ P. Schaar, op.cit., s. 53.

10 lat. Z kolei akta zawierające tajne dane posiadały klauzule dostępu od 30 do 80 lat (Saksonia-Anhalt), a przy aktach personalnych przyjęto terminy dostępu od 10 do 30 lat od dnia zgonu osoby lub 90 do 120 lat od daty urodzin wobec braku informacji o dacie zgonu¹¹⁰.

W ostatnich latach zaczęto korygować klauzule dostępu. W nowej ustawie federalnej z 2017 r. utrzymano zapis o 30 latach od powstania dokumentów, ale pozostałe terminy ograniczono. Akta zawierające tajemnicę udostępniane mogą być po 60 latach, a akta osobowe po 10 latach od daty śmierci lub 100 latach od daty urodzenia osoby, której dotyczą (art. 1 § 11 Abs. 1–3)¹¹¹. W przepisach dla Turyngii z 2018 r. utrzymano identyczne klauzule, z tą różnicą, że ograniczenia w dostępie do akt dotyczących konkretnych osób w przypadku braku daty ich śmierci wydłużono z 90 do 100 lat (§ 17 Abs. 1–3)¹¹².

W ustawach archiwalnych wprowadzono też zapisy o uchylaniu ograniczeń dostępu do archiwaliów. Ich podstawą jest publiczny status dokumentu, tzn. dokumentacja posiadająca w momencie powstania charakter publiczny (*Veröffentlichung*) po jej przekazaniu do zasobu archiwum państwowego nie podlega już żadnym ograniczeniom w dostępie. Tak zapisano w ustawie federalnej z 2017 r. (art. 1 § 11 Abs. 5) i ustawie Turyngii (§ 17 Abs. 2). Z kolei wobec akt osobowych Bundestag uchylił klauzule ograniczające dostęp do akt osób publicznych (sprawujących urzędy publiczne) wytworzonych w toku wykonywania przez nie funkcji, z wyjątkiem dokumentów związanych z prywatnością (art. 1 § 11 Abs. 4). Ponadto skrócenie terminów ograniczenia dostępu do akt może zostać wprowadzone w przypadku, gdy Archiwum Federalne stwierdzi brak możliwości odmowy na złożony wniosek lub też wykorzystanie tej dokumentacji ma zasadnicze znaczenie dla prowadzonych badań lub innych wyższych interesów (art. 1 § 12–13).

W niemieckim prawie archiwalnym, prócz kwestii ważkich dla zabezpieczenia i udostępniania zasobu archiwalnego, znajdują się również zapisy dotyczące z pozoru marginalnych zagadnień. Jednym z nich jest sprawa przekazania przez autora do zbioru bibliotecznego egzemplarza obowiązkowego publikacji (*Belegexemplar*), która powstała na podstawie zasobu archiwum (Bawaria, art. 15 nr 1; Badenia-Wirtembergia § 6 Abs. 7; Brandenburgia § 9 Abs. 3; Meklemburgia-Pomorze Przednie § 14 Abs. 2). Według ustawodawców, przekazywane opracowania naukowe czy popularno-naukowe są dla archiwistów bezpośrednio pomocą przy wykonywaniu pracy archiwalnej i dalszym prowadzeniu

¹¹⁰ H.-J. Schreckenbach, *Archivrecht in den fünf neuen Ländern...*, s. 324–326.

¹¹¹ Ponadto w ustawie federalnej wprowadzono zapis, że w przypadku braku informacji o dacie zgonu i urodzenia, dokumenty osobowe mogą być udostępniane po 60 latach od daty ich zamknięcia (Art. 1 § 11 Abs. 2).

¹¹² Ponadto dla akt personalnych zawierających dane objęte tajemnicą wydłużono klauzulę odmowy dostępu na 30 lat od daty zgonu i 130 lat w przypadku jej braku (§ 17 Abs. 3).

badania. Publikacje takie są także przydatne podczas archiwalnego opracowania zasobu oraz stanowią materiał pomocniczy dla innych użytkowników¹¹³.

Przedstawiając problematykę prawa archiwalnego w Niemczech należy też odnotować, iż własne reguły względem archiwaliów posiadają kościoły działające w państwie. Kościół ewangelicki w Niemczech posługiwał się od XIX w. różnymi regionalnymi zarządzeniami o archiwaliach i archiwach. W 1948 r. w Ordynacji Kościołów Ewangelickich w Niemczech (*Grundordnung der Evangelischen Kirche in Deutschland*) uznano, że dla spraw archiwalnych będą wydawane wskazówki. Zadanie to powierzono poszczególnym kościołom krajowym (*Landeskirchen*). W latach 80. XX w. władze centralne kościołów ewangelickich wypracowały wspólną ustawę o zabezpieczeniu i korzystaniu z zasobu archiwalnego kościołów ewangelickich w Niemczech, zatwierdzoną 30 maja 1988 r. (*Kirchengesetz über Sicherung und Nutzung vom Archivgut der Evangelischen Kirche in Deutschland vom 30. Mai 1988*)¹¹⁴. W 2000 r. Unia Kościołów Ewangelickich zmieniła przepisy na nową ustawę (*Kirchengesetz zur Sicherung und Nutzung von kirchlichem Archivgut der Evangelischen Kirche der Union vom 6. Mai 2000*)¹¹⁵. Prócz ustawy ogólnokonfesyjnej, kościoły krajowe wydają również własne regulacje dotyczące archiwaliów i archiwów. W zakresie udostępniania archiwa ewangelickie stanowią instytucje publiczne (*Kirchengesetz zur Sicherung... § 6*), choć, podobnie jak w innych archiwach, występują w nich ograniczenia dostępu. Według przepisów z 2000 r. podstawowa klauzula dostępu została określona na 30 lat od powstania dokumentów, dla akt osobowych ustalono ją na lat 10 lub w przypadku braku daty zgonu na 90 lat od dnia urodzenia. Ponadto, w przypadku braku obu dat, dokumenty personalne mogą być udostępnione w archiwach kościołów ewangelickich po 60 latach od daty powstania (§ 7)¹¹⁶.

Z kolei Kościół katolicki w Niemczech wykorzystuje ogłoszone 19 września 1988 r. przez Konferencję Biskupów Niemieckich (*Deutsche Bischofskonferenz*) zarządzenie archiwalne (*Anordnung über Sicherung und Nutzung der Archive Katholische Kirche vom 19. September 1988*). Jego przepisy oparte są na wprowadzonych do Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1917 r. regulacjach dotyczących dokumentacji i archiwaliów. Każde biskupstwo musi posiadać archiwum diecezjalne (*Diözesanarchiv*). Prace nad tymi przepisami podjęto w latach 70. XX w., chcąc ujednoczyć i dostosować działalność archi-

¹¹³ G. Richter, *Das baden-württembergische Gesetz...*, s. 568–569; R. Polly, *Der archivische Belegexemplaranspruch in vielseitiger Ausprägung als Rechtsproblem*, „Archivpflege in Westfalen-Lippe” 2012, H. 76, s. 25–31.

¹¹⁴ „Amtsblatt der Evangelischen Kirche in Deutschland” 1988, s. 266–267; H. Baier, *Archivrechtliche Regelungen im kirchlichen Bereich*, „Der Archivar” 1990, Jg. 43, s. 54–55; A.-B. Kaiser, op.cit., s. 108.

¹¹⁵ „Amtsblatt der Evangelischen Kirche in Deutschland” 2000, s. 228–232.

¹¹⁶ W 1988 r. ograniczenia czasowe określono na 30 lat dla akt ogólnych, 30 lat od daty zgonu dla akt personalnych i 110 od daty urodzin (§5).

wów kościelnych do współczesnych wymagań prawnych w zakresie zabezpieczenia i udostępniania akt¹¹⁷. Zarządzenie to, stanowiące kościelną ustawę archiwalną (*Archivgesetz der Katholische Kirche*), uregulowało podstawy działania archiwów diecezjalnych, a także zarządzania dokumentacją w administracji kościelnej i następnie jej archiwizacji (§1–3). W przepisach ustalono również zasady dostępu do archiwaliów, uznając archiwa kościelne za placówki otwarte dla użytkowników. Prócz ograniczeń technicznych, w dostępie do akt wprowadzono klauzule czasowe (§4–7). Podstawowe ograniczenia dostępu do akt ustalono na lat 40 od daty ich wytworzenia, choć uznano też istnienie wyjątków (akta kanonizacyjne). Ponadto dla akt tajnych biskupich, a także osobistych spuścizn biskupów i akt podręcznych, ustalono klauzulę dostępu na lat 60. Z kolei na akta osobowe i rejestry personalne nałożono termin ograniczenia dostępu 30 lat od daty zgonu osoby lub – w przypadku jej braku – 120 lat od daty urodzin (§8)¹¹⁸.

Współczesne ustawodawstwo archiwalne w Niemczech, które ukształtowało się w ostatnich 30 latach, składa się z ustawy federalnej i 16 ustaw krajów związkowych. Większość z uchwalonych w ostatnim dziesięcioleciu XX w. regulacji obowiązuje nadal, choć ulegały one nowelizacjom, a na ich treść wpływały inne legislacje związkowe i krajowe. W 2017 r. nowy kształt uzyskała ustawa federalna, a w ostatnich latach kilka parlamentów krajowych przyjęło nowe regulacje archiwalne. Podstawą tych zmian były zagadnienia ochrony danych, szerszego udostępnienia zasobów, ale także, a może przede wszystkim, działania archiwów w ramach e-administracji, włączania ich w proces zarządzania dokumentacją elektroniczną i jej archiwizacja. W 2017 r. w trakcie kolokwium w Szkole Archiwalnej w Marburgu (*Archivwissenschaftliche Kolloquium der Archivschule Marburg*) padło stwierdzenie, że „ustawy archiwalne, jako jedyna podstawa prawna dla archiwów, już dawno przestały wystarczać do wykonywania zadań archiwizacyjnych w coraz bardziej zdigitalizowanym świecie”¹¹⁹. To stwierdzenie potwierdza również przywoływana już na wstępie E. Goh w dysertacji z 2016 r.: „W literaturze archiwalnej przyjmuje się, że ustawodawstwo archiwalne pozostaje w tyle za postępem technologicznym i często nie jest wystarczająco kompletne, aby wspierać zarządzanie i przechowywanie dokumentacji” („The archival literature recognizes that archival legislation lags behind advances in

¹¹⁷ G. Taddey, op.cit., s. 11–12; T. Diederich, *Anordnung über die Sicherung und Nutzung der Archive der Katholischen Kirche. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar” 1989, Jg. 42, s. 187–189; A.-B. Kaiser, op.cit., s. 108.

¹¹⁸ T. Diederich, op.cit., s. 189–198. Zarządzenie Konferencji Biskupów Niemieckich z 1988 r. zostało zastąpione w 2018 r. nowym przepisem.

¹¹⁹ „[...] dass die Archivgesetze als alleinige Rechtsgrundlage der Archive schon lange nicht mehr ausreichen, um in einer immer stärker digitalisierten Welt archivische Aufgaben zu erledigen”. I.Ch. Becker, C. Rehm, U. Schäfer, *Vorwort*, [w:] *Nicht nur Archivgesetze... Archivarinnen und Archivare auf schwankendem Boden? Best Practice – Kollisionen – Perspektiven. Beiträge zum 22. Archivwissenschaftlichen Kolloquium der Archivschule Marburg*, Herausgegeben von I.Ch. Becker, C. Rehm, U. Schäfer (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Nr. 66), Marburg 2019, s. 7.

technology and that it is often not robust enough to support the management and preservation of records”¹²⁰).

Te cytaty można odnieść również do niemieckich legislacji archiwalnych w krajach związkowych i w parlamencie federalnym. Stanowią one teksty związane, skupione na głównych zagadnieniach związanych z archiwaliami i funkcjonowaniem archiwów, lecz jednocześnie wydaje się, że, być może, w prostocie jest metoda. Ustawy te stanowią bazę, na której tworzone są akty wykonawcze, a wobec uchwalania innych legislacji, np. dotyczących ochrony danych osobowych czy dokumentu elektronicznego, nie wymagają obszernych nowelizacji.

Źródła

- Archivgesetz des Landes Berlin vom 29. November 1993, „Gesetz und Verordnungsblatt Berlin” 1993, s. 576–580.
- Archivgesetz für den Freistaat Sachsen vom 17. Mai 1993, „Sächsisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1993, s. 449–453.
- Archivgesetz Sachsen-Anhalt vom 28. Juni 1995, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Sachsen-Anhalt” 1995, s. 190–193.
- Bayerisches Archivgesetz vom 22. Dezember 1989, „Bayerisches Gesetz und Verordnungsblatt” 1989, s. 710–713.
- Benutzungsordnung für das Bundesarchiv vom 11. September 1969 - Erlass des Bundesministers des Innern, „Der Archivar” 1970, Jg. 23, s. 69–71.
- Deutscher Bundesrat. Stenografischer Bericht. 953 Sitzung. 10.02.2017, s. 61–62, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brp/953.pdf> [dostęp: 30.06.2020].
- Deutscher Bundestag, 10. Wahlperiode, Drucksache 10/3072 Entwurf eines Gesetzes über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Bundesarchivgesetz — BArchG), Anlage 2, s. 15, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/10/030/1003072.pdf> [dostęp: 15.06.2020].
- Deutscher Bundestag, 10. Wahlperiode, Drucksache 10/3072 Entwurf eines Gesetzes über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Bundesarchivgesetz — BArchG), s. 1, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/10/030/1003072.pdf> [dostęp: 15.06.2020].
- Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht 115. Sitzung, 26. September 2019, s. 14034C-14060B, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19115.pdf#P.14048> [dostęp: 30.06.2020].
- Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 190. Sitzung. 22.09.2016, s. 19007–19011, <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/18/18190.pdf> [dostęp: 30.06.2020].
- Erlass des Bundesministers des Innern über die Errichtung einer „Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR” vom 6. April 1992, „Gemeinsames Ministerialblatt für die Bundesministerien” 1992, s. 310–312.

¹²⁰ E. Goh, *Archival law from the trenches. The impact of archival legislation on records management in commonwealth countries*, Vancouver 2016, s. ii, <https://open.library.ubc.ca/cIRcle/collections/ubctheses/24/items/1.0300019> [dostęp: 30.06.2020].

- Gesetz für ein Hessisches Archivgesetz und zur Änderung anderer Rechtsvorschriften vom 18. Oktober 1989, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Hessen“ 1989, s. 270–274.
- Gesetz über die Gliederung der Archivverwaltung vom 19. November 1974, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg“ 1974, s. 497.
- Gesetz über die Pflege und Nutzung vom Archivgut (Landesarchivgesetz) vom 27. Juli 1987, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg“ 1987, s. 230–233.
- Gesetz über die Sicherung und Benutzung von Archivgut des Landes Berlin vom 14. März 2016, „Gesetz und Verordnungsblatt für Berlin“ 2016, s. 93–95.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Nordrhein-Westfalen, „Gesetz und Verordnungsblatt für Land Nordrhein-Westfalen“ 1989, s. 302.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Bremen vom 7. Mai 1991, „Gesetzblatt der Freien Hansestadt Bremen“ 1991, s. 159–162.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Nordrhein-Westfalen vom 16. März 2010, „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen“ 2010, s. 188.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts in Schleswig-Holstein vom 11. August 1992, „Gesetz und Verordnungsblatt für Schleswig-Holstein“ 1992, s. 444–448.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes vom 6. Januar 1988 (Bundesgesetzblatt Teil I Nr 2 14.01.1988, s. 62–64).
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut in Niedersachsen vom 25. Mai 1993, „Niedersächsisches Gesetz und Verordnungsblatt“ 1993, s. 129–134.
- Gesetz über die Sicherung und Nutzung von öffentlichem Archivgut im Land Brandenburg vom 7. April 1994, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Brandenburg“ 1994, s. 94–97.
- Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik vom 20. Dezember 1991 (Bundesgesetzblatt Teil I Nr 67 z 28.12.1991, s. 2272–2287).
- Gesetz zu den Vertrag vom 31. August 1990 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands – Einigungsvertragsgesetz – und der Vereinbarung vom 18. September 1990, vom 23. September 1990 (Bundesgesetzblatt Teil II Nr 35 z 28.09.1990, s. 885).
- Gesetz zum Schutz deutschen Kulturgutes gegen Abwanderung vom 6.08.1955 (Bundesgesetzblatt Teil I Nr 26 z 09.08.1955, s. 501–503).
- Gesetz zur Änderung des Landesarchivgesetzes, vom 12. März 1990, „Gesetzblatt für Baden-Württemberg“ 1990, s. 89.
- Gesetz zur Neuregelung des Archivwesens und des Pflichtexemplarrechts, vom 26. November 2012, „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Hessen“ 2012, s. 458–462.
- Gesetz zur Neuregelung des Bundesarchivrechts vom 10. März 2017 (Bundesgesetzblatt Teil I Nr 12 z 15.03.2017, s. 410–416).
- Gesetz zur Regelung des Archivrechts in Mecklenburg-Vorpommern vom 7. Juli 1997, „Gesetz- und Verordnungsblatt für Mecklenburg-Vorpommern“ 1997, s. 282–286.
- Hamburgisches Archivgesetz vom 21. Januar 1991, „Hamburgisches Gesetz und Verwaltungsblatt“ 1991, s. 7–10.

- Instruktion für Beamten der Staatsarchive in den Provinzen, vom 31. August 1867, „Ministerialblatt für die gesamte innere Verwaltung in den Königlich Preußischen Staaten“ 1867, Jg. 28, s. 327–331.
- Kirchengesetz über Sicherung und Nutzung vom Archivgut der Evangelischen Kirche in Deutschland vom 30. Mai 1988, „Amtsblatt der Evangelischen Kirche in Deutschland“ 1988, s. 266–267.
- Kirchengesetz zur Sicherung und Nutzung von kirchlichem Archivgut der Evangelischen Kirche der Union vom 6. Mai 2000, „Amtsblatt der Evangelischen Kirche in Deutschland“ 2000, s. 228–232.
- Landesgesetz zum Schutze der Kulturdenkmale, vom 12. Juli 1949, „Badisches Gesetz und Verordnungsblatt“ 1949, Jg. 4, nr 33/34, s. 303–312.
- Saarländisches Archivgesetz vom 23. September 1992, „Amtsblatt 1992 des Saarlandes“ 1992, s. 1094–1097.
- Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut vom 24. April 1992, „Gesetz und Verordnungsblatt für das Land Thüringen“ 1992, s. 139–143.
- Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut vom 29 Juni 2018, „Gesetz und Verordnungsblatt für den Freistaat Thüringen“ 2018, s. 308–314.

Bibliografia

- Baier H., *Archivrechtliche Regelungen im kirchlichen Bereich*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 54–55.
- Becker I.Ch., Rehm C., Schäfer U., *Vorwort, [w:] Nicht nur Archivgesetze... Archivarinnen und Archive auf schwankendem Boden? Best Practice – Kollisionen – Perspektiven. Beiträge zum 22. Archivwissenschaftlichen Kolloquium der Archivschule Marburg*, Herausgegeben von I. Ch. Becker, C. Rehm, U. Schäfer (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Nr. 66), Marburg 2019, s. 7–9.
- Boberach H., *Die neue Benutzungsordnung für das Bundesarchiv*, „Der Archivar“ 1970, Jg. 23, s. 63–72.
- Borck H.-G., *Das rheinland-pfälzische Landesarchivgesetz vom 5. Oktober 1990. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1994, s. 47, s. 97–118.
- Brennecke A., *Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des Europäischen Archivwesens*, bearbeitet und ergänzt von W. Leesch, Lipsk 1953.
- Buchmann W., *Erfahrungen mit Bundesarchivgesetz*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 37–45.
- Bundesarchivgesetz. Handkommentar*, Herausgegeben von Ch.J. Partsch, Baden-Baden 2019.
- Burgy F., Roth-Lochner B., *Les Archives en Suisse Au la fureur du particularisme*, „Archives“ 2002–2003, vol. 34 Nr. 1–2, s. 37–80.
- Carstensen M., *Modernes Archivgesetz für Mecklenburg-Vorpommern*, „Der Archivar“ 1999, Jg. 52, s. 124–129.
- Diederich T., *Anordnung über die Sicherung und Nutzung der Archive der Katholischen Kirche. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1989, Jg. 42, s. 187–196.

- Diskussion während des 32. Archivtages in Bremen im Anschluss an die Referate von Dr. Vollmer, Dr. Mertes und Dr. Mikoletzky*, „Der Archivar” 1953, Jg. 6, s. 206–210.
- Duranti L., *Archival Science*, [w:] *Encyclopedia of Library and Information Science*, editor A. Kent, Nowy Jork 1997, s. 1–19.
- Erklärung des Verbandes der Historiker Deutschland zu Frage des Datenschutzes und der Archivgesetzgebung (Fassung vom 15.4.1989)*, „Der Archivar” 1989, Jg. 42, s. 658–661.
- Frotscher W., Pieroth B., *Verfassungsgeschichte*, Monachium 2014.
- Gaul J., *Organizacja i zakres działania archiwów w Austrii na szczeblu centralnym (ogólnokrajowym) i regionalnym (krajowym)*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 97–110.
- Goh E., *Archival law from the trenches. The impact of archival legislation on records management in commonwealth countries*, Vancouver 2016, s. ii, <https://open.library.ubc.ca/cIRcle/collections/ubctheses/24/items/1.0300019> [dostęp: 30.06.2020].
- Goh E., *Archival legislation*, [w:] *Encyclopedia of archival science*, Edited by L. Duranti, P.C. Franks, Nowy Jork 2015, s. 60–63.
- Hedwig A., *Archivrecht und betriebswirtschaftliches Management – Kostenbewusstsein als Kriterium für das neue Hessische Archivgesetz*, [w:] *Archiv – Recht – Geschichte. Festschrift für Rainer Polley*, Herausgegeben von I.Ch. Becker, D. Haffer, V. Hirsch, K. Uhde, Marburg 2014 (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg nr 59), s. 243–244.
- Heydenreuter R., *Die rechtlichen Grundlagen des Archivwesens*, „Der Archivar” 1979, Jg. 32, s. 157–170.
- Jaroschka W., *Bayerisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar” 1991, Jg. 44, s. 535–550.
- Kahlenberg F., *Das Bundesarchiv nach 3. Oktober 1990*, „Der Archivar” 1991, Jg. 44, s. 525–536.
- Kahlenberg F., *Deutsche Archive im West und Ost. Zur Entstehung des Staatlichen Archivwesens seit 1945*, Düsseldorf 1972.
- Kaiser A.-B., *Archiv und Recht*, [w:] *Handbuch Archiv. Geschichte, Aufgaben, Perspektive*, Herausgegeben von M. Lepper, U. Raulff, Stuttgart 2016, s. 107–115.
- Kann F.J.W. van, *Seid mutig – Archive dienen der Information und nicht der Geheimhaltung!*, [w:] *Alles was Recht ist. Archivische Fragen – juristische Antworten. 81. Deutscher Archivtag in Bremen*, Fulda 2012, s. 51–55.
- Kehr P., *Ein Jahrhundert preußischer Archivverwaltung*, „Preußische Jahrbücher” 1924, H. 196.
- Koser R., *Die Neuordnung des preußischen Archivwesens durch den Staatskanzler Fürsten von Hardenberg*, Lipsk 1904.
- Kownatzki H., *Entwurf für ein Landesarchivgesetz*, „Der Archivar” 1962, Jg. 15, s. 327–336.
- Kropat W.-A., *Das hessische Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar” 1990, Jg. 43, s. 359–374.
- Laufer W., *Saarländisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar” 1997, Jg. 50, s. 769–784.
- Leesch W., *Archivgutschutz und Archivpflege. Geschichte, Organisation und Aufgaben*, „Der Archivar” 1950, Jg. 3, s. 120–144.
- Leśniewska J., *Nowelizacja federalnego prawa archiwalnego na miarę XXI wieku*, <http://www.archiwa.net/index.php?view=article&catid=77%3Aprawo-archiwalne->

- [niepolskie&id=855%3Aniemcy-nowelizacja-federalnego-prawa-archiwalnego-na-miar-xxi-wieku&format=pdf&option=com_content](#) [dostęp: 01.07.2020].
- Leśniewska J., *Instytut Gaucka już wkrótce częścią Bundesarchiv*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1062:2019-10-06-10-37-38&catid=8:nowoci-z-niemiec [dostęp: 30.06.2020].
- Lexikon Dokumentenmanagement und Archivierung*, Herausgegeben von S. Schwalm, R. Ullrich, Berlin 2008.
- Manegold B., *Archivrecht. Die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen und das Archivzugangsrecht des historischen Forschers im Licht der Forschungsfreiheitsverbürgung des Art. 5 Abs. 3 GG*, Berlin 2002.
- Manegold B., *Archivrecht? Archivrecht! Zu den verfassungsrechtlichen Rahmenbedingungen öffentlicher Archive in Deutschland*, w: *Alles was Recht ist. Archivische Fragen – juristische Antworten. 81. Deutscher Archivtag in Bremen*, Fulda 2012, s. 31–49.
- Manke M., *Reissbrett und Rasenmäher. Die staatlichen Archive im Reformprozess der Landesverwaltung Mecklenburg-Vorpommern*, „Auskunft. Zeitschrift für Bibliothek, Archiv und Information in Norddeutschland” 2007, Heft 1, s. 68–92.
- Menne-Haritz A., *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Nachdruck der 3., durchgesehenen Auflage, Marburg 2006.
- Müller E., *Die Notwendigkeit eines preußischen Archivgesetzes*, „Preußische Jahrbücher” 1925, H. 201, s. 315–325.
- Müller W., *Der organisatorische Ausbau des Bundesarchivs 1953-54*, „Der Archivar” 1955, Jg. 8, s. 73–76.
- Müsebeck E., *Der Systematische Aufbau des Reichsarchivs*, „Preussische Jahrbücher” 1923, H. 191, s. 294–318.
- Nawrocki S., *Państwowa służba archiwalna w RFN*, „Archeion” 1980, t. 70, s. 241–244.
- Oesterreichische Archivgesetze. Stand 20. September 2017*, Herausgegeben von U. Nachbaur, Bregencja 2017.
- Oldenhage K., *Archivrecht in der Informationsgesellschaft – Europäische und deutsche Perspektiven*, „Archivpflege in Westfalen-Lippe” 2007, H. 66, s. 11–16.
- Oldenhage K., *Archivrecht? Überlegungen zu den rechtlichen Grundlagen des Archivwesens in der Bundesrepublik Deutschland*, [w:] *Aus der Arbeit des Bundesarchivs. Beiträge zum Archivwesen zur Quellenkunde und Zeitgeschichte*, Herausgegeben von H. Boberach, H. Booms, Boppard 1977, s. 187–207.
- Oldenhage K., *Bemerkungen zum Bundesarchivgesetz*, „Der Archivar” 1988, Jg. 41, s. 477–498.
- Oldenhage K., *Brauchen wir Archivgesetze?*, „Der Archivar” 1980, Jg. 33, s. 165–168.
- K. Oldenhage K., *Persönlichkeitsschutz und Datenschutz*, „Der Archivar” 1981, Jg. 34, s. 469–474.
- Polley R., *„Oft büßt das Gute ein, wer Besseres sucht” – Bestandsaufnahme und Gedanken zum aktuellen Stand der Archivgesetzgebung in Deutschland*, [w:] *Archivgesetzgebung in Deutschland – Ungeklärte Rechtsfragen und neue Herausforderungen, Beiträge des 7. Archivwissenschaftlichen Kolloquiums der Archivschule Marburg*, Herausgegeben von R. Polley, Marburg 2003 (Veröffentlichung der Archivschule Marburg 38), s. 17–37.

- Polly R., *Der archivische Belegexemplaranspruch in vielseitiger Ausprägung als Rechtsproblem*, „Archivpflege in Westfalen-Lippe“ 2012, H. 76, s. 25–31.
- Pölnitz-Augsburg G. von, *Stand der Archivalienschutz-Gesetzgebung*, „Der Archivar“ 1951, Jg. 4, s. 100–107.
- Pretsch H.J., *Die Rechtsstellung des Politischen Archivs [des Auswärtigen Amtes]*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 597–599.
- Ramm-Helmsing H. von, *Schicksal, Verbleib und Organisation der ostdeutschen Archive in der Rahmen der polnischen Archivgesetzgebung (II. Teil)*, „Der Archivar“ 1953, Jg. 6, s. 230–234.
- Reimann R., *Kulturgutschutz und Hegemonie. Die Bemühungen der staatlichen Archive um ein Archivalienschutzgesetz in Deutschland 1921 bis 1972*, Münster 2003.
- Richter G., *Das baden-württembergische Gesetz zur Änderung des Landesarchivgesetzes (LArchG) vom 12. März 1990*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 565–572.
- Richter G., *Das baden-württembergische Landesarchivgesetz vom 27. Juli 1987. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1988, Jg. 41, s. 385–398.
- Roden G. von, *Archiv-ordnungen und richtlinien im Gebiet der Deutschen Bundesrepublik*, „Der Archivar“ 1954, Jg. 7, s. 29–50, 87–102.
- Rumschöttel H., *Die Archive an der Schwelle zu den 90-er Jahren. Ein Lagebericht. Vortrag zur Eröffnung des 60. Deutschen Archivtag*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 29–38.
- Schaar P., *Niemiecki system ochrony danych osobowych w zbiorach archiwalnych*, „Archeion“ 2006, t. 109, s. 52–63.
- Schäfer U., *Quod non est in actis, non est in mundo. Zur Funktion öffentlicher Archive im demokratischen Rechtsstaat*, [w:] *Alles was Recht ist. Archivische Fragen – juristische Antworten. 81. Deutscher Archivtag in Bremen*, Fulda 2012, s. 57–78.
- Schilling L., *Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1992, Jg. 45, s. 549–562.
- Schmitz H., *Archivgesetz Nordrhein-Westfalen. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 227–242.
- Schreckenbach H.-J., *Archivgesetze in den Bundesländern Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen*, „Landes und Kommunalverwaltung. Verwaltungsrechts-Zeitschrift für Länder Berlin, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen“ 1998, Jg. 8, s. 289–294.
- Schreckenbach H.-J., *Archivrecht in Brandenburg aus historischer Sicht*, „Brandenburgische Archive. Mitteilungen aus dem Archivwesen des Landes Brandenburg“ 1995, H. 6, s. 6–7.
- Schreckenbach H.-J., *Archivrecht in den fünf neuen Ländern. Eine historische und vergleichende Betrachtung*, [w:] *Brandenburgische Landesgeschichte und Archivwissenschaft. Festschrift für Lieselott Enders zum 70. Geburtstag*, Herausgegeben von F. Beck, Neitmann K., Weimar 1997, s. 305–311.
- Schreckenbach H.-J., *Brandenburgisches Archivgesetz. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1995, Jg. 48, s. 621–634.
- Specker H.E., *Die Landesarchivgesetzgebung aus der Sicht der kommunalen Archive*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 49–53.

- Steinmüller W., *Datenschutz im Archivwesen. Einige neue Argumente für bereichsspezifisches Archivgesetz*, „Der Archivar“ 1980, Jg. 33, s. 175–188.
- Strauch D., *Das Archivalieneigentum. Untersuchung zum öffentlichen und privaten Sachrecht deutscher Archive*, Kolonia–Monachium 1998.
- Taddey G., *Der 60. Deutscher Archivtag 1989 in Lübeck. Die Aufgaben der Archive im Wandel. Neues Archivrecht – Neuartiges Archivgut*, „Der Archivar“ 1990, Jg. 43, s. 10.
- Thimme H., *Die Notwendigkeit eines Archivalienschutzgesetzes für das Reich*, „Archiv für Politik und Geschichte“ 1925, s. 202–207;
- Wdowiszewski Z., *Archiwa szwajcarskie*, „Archeion“ 1930, t. 6–7, s. 84–101.
- Weiser J., *Geschichte der preußischen Archivverwaltung und ihrer Leiter. Von den Anfängen unter Staatskanzler von Hardenberg bis zur Auflösung im Jahre 1945*, Kolonia–Weimar–Wieden 2000.
- Wetzel J., *Das Archivgesetz des Landes Berlin vom 29. November 1993. Einführung und Textabdruck*, „Der Archivar“ 1994, Jg. 47, s. 597–606.
- Winter G., Pölnitz-Augsburg G. von, *Archivalienschutzgesetz der deutschen Länder*, „Der Archivar“ 1950 Jg. 3, s. 2–14.
- Witt R., *Schleswig-holsteinische Archivgesetzgebung*, „Der Archivar“ 1988, Jg. 41, s. 414–415.
- Wolfram G., *Gesetzliche Regelung des Schutzes von Archivalien und der Beaufsichtigung nichtfachmännisch verwalteter Archive und Registraturen*, „Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der Deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine“ 1905, Jg. 53, s. 399–419.